

NAŠE PLANINE

MJESEČNIK PLANINARSKOG SAVEZA HRVATSKE

GODINA VI.

1954

Broj 4

Željko Kućan, Zagreb

Kao u priči

»Tko da opiše Bijele Stijene,
tko da riječima preslika onu njihovu
golet, veličajnost, užas i strahotu!«

(M. Hirtz)

Prokrstarili smo svoju domovinu, posjetili mnoge njene planine. Svaka od njih privukla nas je čitavim nizom ljepota, koje su nam se urezale u sjećanje i koje ne možemo zaboraviti. U svakoj smo od njih nešto doživjeli. Svaka nas je dočekala na svoj način: jedna pitomim pašnjacima, druga gustim šumama, treća okomitim stijenama i vječnim snijegom. Uživali smo u blagim livadama i divili se njihovu cvijeću, probijali se šumama kroz koje nikad nisu vodili nikakvi putovi, savladali kamene stijene i zasnježene grebene alpskih vrhunaca... Iako je planina bila često puta okrutna, nama je svadje bilo lijepo.

Ipak, da me netko upita, koji je od tih krajeva najljepši, ne bih dugo razmišljao. Odgovorio bih mu, da najviše volim Bijele i Samarske Stijene. Siguran sam, da to mišljenje nije samo moje; mnoge, koji su ih posjetili, te su Stijene čvrsto privezale uza se. Ta što bi oduševljavalo hrabre graditelje Ratkovog skloništa, što bi olakšavalo teške terete dasaka na njihovim leđima, ako ne ljepota tih Stijena u koju su htjeli prodrijeti i kojoj su se htjeli diviti. Još davno, kada se naša generacija nije ni rodila, opisao je tu ljepotu Miroslav Hirtz u »Hrvatskom Planinaru«.* Ljepote, koje je on tada opisao, ostale su nepromijenjene. Tek je, možda, izraslo novo stablo na mjestu staroga, koje je bilo skršeno vjetrom, da ostane zaglavljeno između kukova i tako stvori prirođni most, ili da negdje prevaljeno preko puta otešča prolaz rijetkom planinaru. I danas stoje one u svojoj netaknutoj ljepoti, pune iznenađenja i uvijek novih otkrića...

Kada smo se u siječnju spremali da posjetimo Stijene, znali smo, da će to biti nešto izvanredno. Znali smo, da će nam se inače tako dobro poznati puteljci predstaviti u novom, bijelom ruhu, da će ogroman napor trodnevnog hodanja na skijama od jutra do mraka biti naplaćen nezaboravnim užicima. Izabrali smo ekipu od deset tečajaca i instruktora Omladinske planinarske škole, koja je osim dobre opreme i fizičke kondicije posjedovala i izvanredno snažnu volju, odlučujuću za ovakav pothvat.

*) »Hrvatski Planinar« br. 7 iz 1923.

Tako smo se jedne noći sa svojim teškim naprtnjačama i skijama iskrcali na željezničkoj stanici u Ogulinu. Vrijeme je bilo upravo onakvo, kakvo nismo priželjkivali: snijega je bilo, doduše, oko pola metra, ali je on bio mokar od sitne kišice, koja je na cestama stvarala već čitave lokve. Jasno, nismo se dali smesti. Saznavši da je svaki kamionski saobraćaj sa Jasenkom prekinut, kre-nuli smo pješice najprije cestom, onda kraticom. Kod ponovnog dolaska na

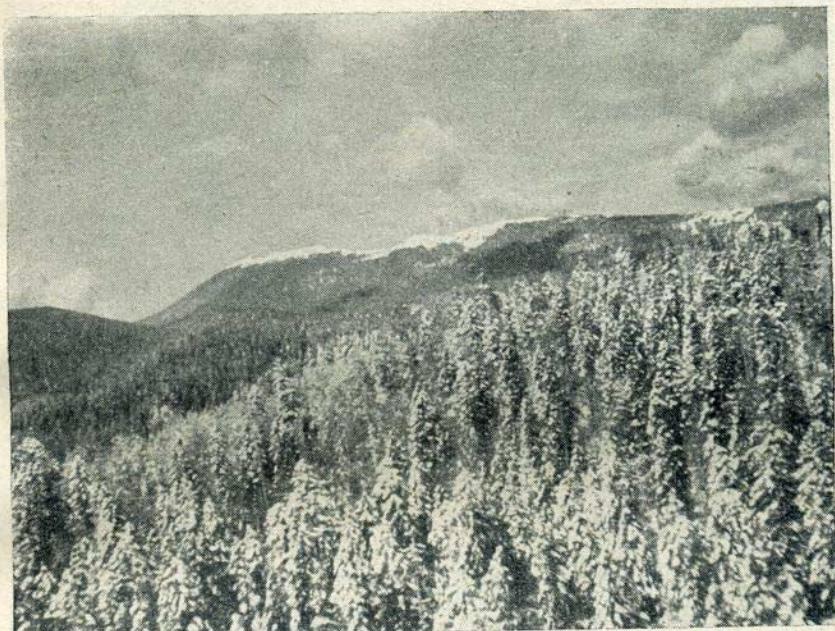

Sa uspona na Bijele Stijene -

Foto: V. Matz

cestu stavili smo na noge skije, i još prije zore stigli mokri do kože na Bjelsko, k našem starom prijatelju Dmitru. Presvukli smo se, stavili sušiti mokru odjeću, a zatim potražili najmekše daske na podu, da legnemo i pričekamo jutro i eventualnu promjenu vremena. Oko pola deset, kada smo već gotovo počeli gubiti nadu, ipak je kiša počela jenjavati, pa smo odlučili da krenemo dalje. Kada smo bili opet svi na cesti sa skijama na nogama, prestala je kiša, pa smo produžili prema Jasenku, pogledavajući s vremena na vrijeme na Klek, oko čije su se impozantne glave kovitlali oblaci. Nešto poslije podneva stigli smo u Jasenak. Mještani su nam proricali, da ne ćemo uspjeti u našem usponu do Hirčeve kuće. Za nas je, međutim, bilo važnije nešto drugo, što smo od njih čuli: oni predviđaju lijepo vrijeme. Brzo smo se i od njih oprostili i pošli preko onih krasnih livada, na kojima je sada bio dobar sloj mokrog snijega, prema Begovoj stazi. To je danas lijepa gorska cesta, koja se upotrebljava samo za prijevoz drveta, iako ima rijetku turističku privlačnost. Bila je prekrivena

snježnom plohom, koju je presijecao stari trag širokih lugarskih skija. Sa ceste skrećemo lijevo na strmi šumski put. Mokri snijeg se lijepio za skije, što je izvanredno olakšavalo uspon. Nakon kraćeg vremena nestaje put; upućeni smo jedino na markacije i svoje sjećanje, jer ovdje i ljeti vodi jedva zamjetljiva stazica. Spušta se noć, koja otežava naše napredovanje. Pale se baterije. U traženju markacija one osvjetjavaju drveće. Često markaciju nalazimo u visini koljena ili čak u ravnini snježne površine, toliko ima tu sni-

Pogled na Bjelolasicu s Bijelih Stijena

Foto: V. Matz

jega! Penjemo se sve više, prepoznajemo mali zaravanak, i kroz impozantna vrata dolazimo u kotlinu, gdje se nalazi kuća. Skidamo skije s kojima na brzinu otkapamo cisternu i vrata na kući. Evo, već smo zapalili vatru, kuhamo čaj, i željni sna odlazimo na ležaj pun suhih grančica crnogorice i paprati.

*

Kad smo se drugog jutra digli i spremni za polazak izašli iz kuće, bili smo oduševljeni proricanom promjenom vremena. Nebo je bilo potpuno vedro, snijeg smrznut. Skije ne oblačimo, jer moramo proći težim terenom do pod sam vrh. Smjenjujemo se na čelu kolone, u snijeg propadamo do pojasa. Spuštamo se u jednu vrtaču, a onda se iz nje dižemo na drugu stranu, prema vrhu. Ispod same vršne gromade ostavljamo skije i naprtinjače. Ledena glazura otežava uspon. Fiksirani klinovi, koji ljeti nisu neophodni, sada su i te kako potrebni. Vlado na čelu sjekiricom razbija led; mi se penjemo za njim i tako svi stižemo na vrh.

Zaista, čovjek ne zna, kuda bi se okrenuo. Da li da se divi izvanrednom pogledu, koji se pruža na sve strane, negdje i do sto pedeset kilometara u daljinu? Evo nam na dohvati ruke Kleka, povrh čije stijene bliješti na jutarnjem suncu snježna kapa. Još je bliže Bjelolasica; na njenom hrptu snježna bjelina čini kontrast tamnim, dubokim šumama na pristrancima. Na drugoj se strani protežu susjedne Samarske Stijene u svojoj divljoj veličini i ljepoti. Tamo

Na Bijelim Stijenama

Foto: V. Matz

dalje gola Učka i s naše strane šumovite kose Velebita zatvaraju tamnomodru površinu Kvarnerskog zaljeva u kojem se kupaju zasneženi otoci. Ispred Učke se nad mnogobrojnim manjim vrhuncima Gorskog Kotara uzdižu Viševica i Bitoraj, desno od njih, no nešto dalje, Risnjak i Snježnik, a još dalje čuva ponosni Triglav svoje Julijce.

No tko da gleda u daljinu? Tu, pod nama, prostire se fantastičan mozaik boja i oblika — to su Bijele Stijene, pune kontrasta i iznenadenja. Stijene, inače tako bijele, sada su zbog ledenog pokrova poprimile blagu zelenkastosivu boju. Iz bliješće snježne površine izrastaju tamnozeleni, gotovo crni borovi, koji su i na upravo nevjerljativim mjestima na kukovima našli mogućnosti za svoj opstanak. Iznad svega je nebo, neobično tamne, no ipak neke naročito jasne i prozirne modre boje. Te su boje takve, kao da nisu dio ovog našeg realnog svijeta, one kao da spadaju u bajku. A zar čitave Bijele Stijene i nisu drugo, nego splet oblika, koji nadmašuju našu maštu? »Čini vam se,

kao da ste zašli u jednu veliku umjetničku radionicu Prirode, u jednu njenu prebogatu klesaru i ne treba vam mnogo mašte, da sve te tvorevine vječne umjetnice Prirode stanete poredivati sa poznatim oblicima ljudskog umijeća plastične vrijednosti. Ima tu po izbor svih mogućih oblika: čunjeva, tornjeva, tornjića, stupova na formu obeliska, kupola, bačava, škrinja, a ima i kipova, kao da ih je kipar isklesao.«*) Opisati sve te oblike i dočarati njihovu ljepotu bilo bi nemoguće: uvijek bi našli nešto novo, što bi privuklo našu pažnju.

Na vrhu Bijelih Stijena (1335 m)

Foto: V. Matz

Kako bi bilo divno ostati ovdje na vrhu! Često sam tu ljetos, spustivši se par metara s vrha do kakve police u zavjetrini, uživao u krasnom pogledu ili pravio planove za skorašnje ture. No sada je hladno, a sunce se diže sve više i upozoruje na poodmaklo vrijeme. Spuštamo se oprezno do svojih naprtnjača, i već za par časaka skije režu zaledenu površinu, spuštaju se, pa opet dižu, prolaze kroz male uvalice, probijaju između kukova. Dolazimo na sedlo, zvano Boce**), koje odvaja istočne kukove od srednjih i zapadnih. Sa tog mjesta vodi stazica do petnaestog kilometra Begove staze. Sada, jasno, nema ni traga stazici. Spuštamo se u veoma napornoj i opreznoj vožnji po gustoj šumi, punoj kamenih skokova i prevaljenih stabala. Vlado i ja vozimo na čelu, i pod izlikom traženja puta često se udaljujemo od ostalih, a onda sjednemo na naprt-

*) Iz spomenutog članka M. Hirtza u »Hrvatskom Planinaru«.

**) Po dru Josipu Poljaku (»Priroda« br. 2—3 iz 1952.). Danas se tim imenom najčešće naziva vrh srednjih kukova.

njače i prije nego nas ostali stignu opet krećemo. Obojica smo obožavatelji ovih Stijena, želimo u njima čim više uživati. I sada često pogledavamo tamо nalijevo, gdje se duž našeg puta proteže bedem načičkan bezbrojnim tornjićima, koji se u vertikali i do svojih šezdesetak metara ruši u mnogobrojne vrtace. Sve je puno tajanstvenih pukotina i rupa; ovdje rijetko sije sunce. Tu vlada polutama, i mislili bi da je predvečerje, kad ne bi vidjeli suncem obasjane kukove na grebenu. Ovdje osjećamo Prirodu, okrutnu i prekrasnu.

— Kad god sam ovdje — kaže mi Vlado — uvijek očekujem da će između ovih stijena izaći stari, sijedi medo i reći mi ljudskim glasom: »Što ti tražiš ovdje, to je moje carstvo?«

No medo sad čvrsto spava, i ne vjerujemo, da će zbog nas prekidati svoj duboki san. Zima kao da je prekinula svaki život: ne čuju se čak ni glasovi ptica. Ipak znamo da tu život postoji. Često nađemo na trag preplašenog zeca, ili opet na vučje stope. Život se tu očituje u ogorčenoj borbi za vlastiti opstanak.

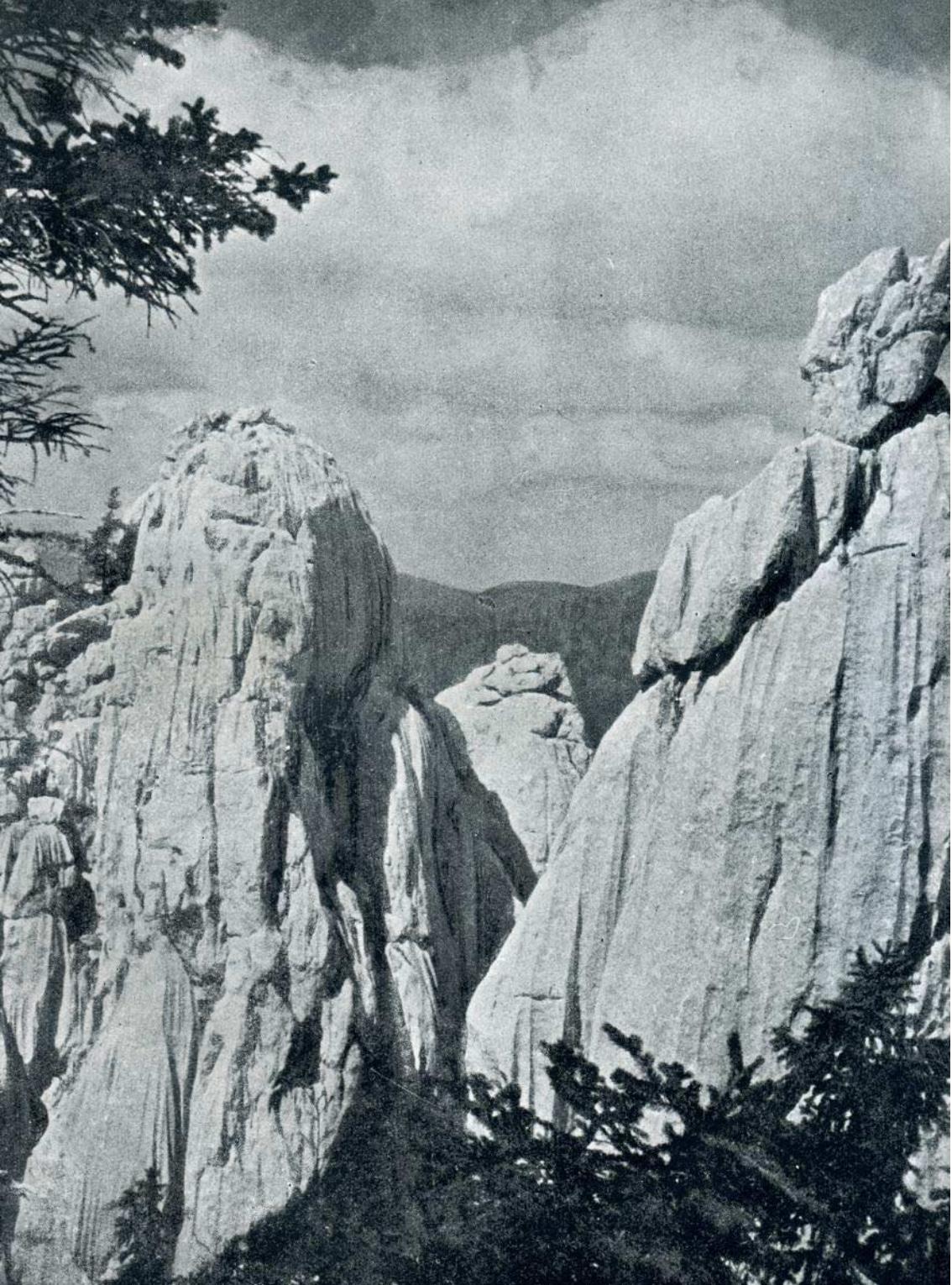
Oko podne stiže naša kolona ponovo na Begovu stazu. Tu nalazimo dva svježa skijaška traga, a pokraj njih trideset-metarski natpis, poruku što su nam Zirkо i Krešo napisali u snijegu slovima, visokim bar pola metra. Već selimo se, jer znamo, da ćemo Ratkovo sklonište naći već toplo.

Ipak ne krećemo odmah tamo. Pronalazimo jedno sunčano mjesto na stazi, između dviju kamenih gromada, koje čine veličajna vrata. Ne skidamo skije, jer bi bez njih propadali preko koljena u snijeg, ali skidamo naprtnjače i vadimo nešto jela, što će utažiti našu glad bar do Samarskih Stijena. Postaje nam hladno, makar sije sunce, a i mi smo se dobro obukli, pa krećemo dalje Begovom stazom kroz gustu crnogoričnu šumu, do odvojka za Samarske Stijene. Uspinjemo se do Ratkovog skloništa, iz kojeg se već na veliko dimi. Dočekuje nas uvijek nasmijani Zirkо svojim dosjetkama. Kako je sklonište pretjesno za svu dvanaestoricu, nas petorica odlučujemo poći na Šerpâ-vrh*) dok se ostali nekako ne smjeste na ležaje. O uobičajenom direktnom putu nema ni govora; moramo poći okolnim putem. Vlado nas vodi nekim vratolomnim policama, pa onda preko nekih skokova — sve na skijama. Nekoliko metara pred vrhom, na malenom sedlašcu, skidamo skije, no pokušaj uspona na vrh ne uspijeva, pa odlazimo na neki susjedni kuk. Stižemo upravo na vrijeme, da uhvatimo još zadnji pogled na sunčanu ploču, koja se spuštala na zapadu. Opet uživamo u pogledima na prekrasne planine, kojima su još jedino vrhunci osvijetljeni zlatnim sunčevim tracima, a u dolinama je već nastao sumrak... Kako da opišem te osjećaje? To treba doživjeti!

*

Napuštamo Stijene. U krasnoj vožnji spuštamo se na Begovu stazu, koja nas je prekjučer dovela u ovaj prekrasni kraj, a danas će nas iz njega odvesti. Sada idemo na drugu stranu, prema Mrkopljу. Još neko vrijeme staza ostaje uglavnom u istoj visini, a onda se polagano spušta sve niže i niže. U šumi sve češće nalazimo livadice, koje se napokon pretvaraju u prekrasne ogromne snježne plohe i sasma istiskuju šumu. Žurimo se, još danas treba stići u Delnice. Iza nas ostaju šumovite gorske kose, između kojih se katkada ukaže pogled na Stijene. Mi ih napuštamo — no ne zadugo.

*) Tako su graditelji Ratkovog skloništa, članovi PDS »Velebit«, nazvali vrh iznad same kuće.

Samarske Stijene (Gorski Kotar)

Foto: E. Rakoš

Jalovec

»Naslonil bi uho na skalo in čutil bi,
kako bije srce Jalovcu in meni«

(E. Lovšin)

Počelo je to još prije nekoliko mjeseci na našim večernjim sastancima. Pričali smo o onome što je bilo i onom što želimo. Bili smo tada neprestano mislima u planinama, na vrhovima, visoravnima i šumama... Za Novu godinu 1954. bili smo u Tamaru. Tako počinje priča o nama i Jalovcu.

Bio je sumoran zimski dan na Staru godinu, kada se mala kolona kasno poslije podne kretala ugaženom stazom put Tamara. Desno nam je pusta Planica, koja se priprema za ovogodišnje takmičenje. Malo više gore oči traže Ponce. Nema ih! Magla je zastrla sve vrhove iznad 2.000 metara. Sve je sivo, tužno i bezizgledno. Požurio sam za prijateljem da mu uhvatim pogled, ali on je jednoličnim korakom gazio snijeg i ne osvrćući se naokolo. Bio mi je smiješan, pogrbljen pod onako velikom naprtnjačom, koju bi karikaturista nacrtao sigurno od koljena do iznad glave. Ali, nije mi bilo do šale. Počeo sam misliti o ljudima u Zagrebu, koji se sada spremaju na doček Nove godine: neki u kazalištu, u baru, kod kuće, na svečanim prijemima i na još niz načina koje suvremni život pruža čovjeku za udobno i ugodno raspoloženje. A eto ima nas i takvih — od 10 godina pa do godina, koje ne smijemo spomenuti, koji smo natovarili svaki po nekoliko desetaka kila teške naprtnjače na leđa, i naumili ih odnijeti do nekoliko sati hoda udaljene planinske kuće, da tamо uz petrolejku, uz tihu pjesmu, praćenu vjetrom kraj prozora, umorni, mokri dočekamo Novu godinu, a onda svi zajedno jurnemo sa skijama u noć na novogodišnje skijanje. Mislim o tome kako nam često, uz smijeh, pričaju ljudi o našoj nenormalnosti, kako u Americi helikopteri, u Švedskoj saone, u Braziliji automobili, kako sve na »mlazni pogon« a mi — utuvili sebi u glavu da je gore snijeg bjelji od ovog u Zagrebu i t. d. i t. d. Mislim, i čudno mi je da sam baš ja jedan od tih koji nikako da shvate »atomsko doba«.

Nećujo, ali brzo, spušta se mrak u planinama. Tiho je i mirno, a mene obuzima čudan osjećaj nemira. Na momente mi se čini kao da me prati bijeli »planinski čovjek«, da me iza svake jele i bora gleda po jedan »planinski kepec«. I dok tako obnavljam u mislima priče o planinama dolazimo sve bliže planinskoj kući i sve više osjećamo teške naprtnjače.

Tko nije jednom osjetio toplinu pospano osvijetljenih prozora planinske kuće u noći nakon nekoliko sati napornog hoda, i nije osjetio samoču daleko od prometa i vreve grada, taj ne može shvatiti zašto smo naumili dočekati Novu godinu u planinama i kako smo se osjećali kada su se otvorila vrata kuće. Bili smo veseli i onog trenutka zaboravili na sve napore puta. Kao da smo našli nešto što smo tražili čitavog života, — našli — i tada izgubili sve želje.

Bila je tiha noć ispunjena svježim zrakom i krupnim pahuljicama snijega, kada smo ugasili petrolejku, otprilike u pola noći, ustali i nazdravili jedan drugome i prijateljima koji nisu bili s nama. Zašto da pričam o svim onim detaljima, koji čine časove provedene u planinama nezaboravnim i trajnim?

Ima stvari koje ostaju u nama i za nas, izmodelirane do najsuptilnijih formi, kako ih samo malo umjetnika može kreirati.

Drugi dan smo proveli u skijanju i očekivanju poboljšanja vremena, ali ništa nije davalo znakove da će se ona nemilosrdna magla oko vrha razići. Nikako nismo mogli ugledati niti kuloar Jalovca, a kamoli nešto više. Odlučili smo ipak, makar kakvo vrijeme bilo krenuti sutradan na uspon koji smo toliko željeli.

Jalovec iz Tamara

Foto: A. Židan

Uvečer je bilo sve spremljeno: od šećera do skija.

Na našu radost, kada smo ustali sa naših »ugodnih« ležajeva od slame pri temperaturi —15°, bila je vedra zvjezdana noć bez traga magle. Nakon prilično dugih pograničnih formalnosti krenuli smo laganim tempom prema tamnoj silueti Jalovca. Svuda je vladala svečana tišina; borovi kao da su se ukočili od hladnoće pod teškim pokrivačem snijega. Nije bilo lako: u svježe napadani »pršić« propadale su skije duboko kao da nemaju površine. Tako su počele one bezbrojne serpentine na skijama od stijene Travnika do Ponca, po »pršiću« po snijegu zbijenom od vjetra, po kori snijega smrznutoj od hladnoće. Svitanje nas je uhvatilo na trećini uspona do kuloara. Vrhovi su postali bijelo-crveni od sunca no nemamo ih vremena gledati. Stijene su dobine svoju plastiku, snijeg svoje sunčane dragulje, a Jalovec je postajao sve veći i veći — tako da ga više nismo mogli obuhvatiti pogledom. Dolje duboko u dolini izvijala se tanka crta dima prema nebu i nestajala u silnom prostranstvu. Na početku samog uspona primijetili smo tri sitne točkice kako se polako kreću

— mislili smo: vjerojatno sa istom namjerom kao i mi da se popnu na vrh Jalovca. Konačno smo stigli do kuloara kada je već sunce visoko odskočilo. Trebalо je brzo raditi. Pošto smo skinuli skije i nešto pojeli krenusmo prema Kotovom Sedlu. Brzo smo bili uvjereni da bez dereza ne možemo napredovati. Snijeg je bio dijelom zaleden a dijelom mekani novi »pršić« u koji se propadalo do pojasa. Jedan Slovenac, koji nas je stigao i htio nam se pridružiti, ubrzo je uvidio da se sa manjkavom opremom, koju je imao, i poodmaklim vreme-

Prema grebenu

Foto: A. Židan

nom ne ćemo moći brzo i efikasno kretati u »trojci«. Vratio se natrag u dolinu. Sa dosta napora stigli smo do samog sjeverozapadnog grebena Jalovca. Ljeti je to lagan penjački uspon bez problema, a zimi prema okolnostima doseže teškoće petog stupnja. Vrijeme je bilo divno sunčano, ali vrlo jaki sjeverni vjetar kod temperature od -20° i svježe napadani snijeg činili su ovog puta uspon bliz njegovoј gornjoj granici teškoće. Ogoromne mase snijega čekale su samo maleni dodir da se sa šumom strovale u lavini prema Koritnici. Jedva smo stigli na pola uspona a već su bila 2 sata poslije podne. Nebo bez oblaka i jak sjeverni vjetar obećavali su lijepo vrijeme, ali bilo je kasno. Nismo imali opremu za bivak a noć bi nas zatekla u najboljem slučaju na vrhu Jalovca. Takva noć bez opreme značila bi u najboljem slučaju smrznuće udova, zato smo se vratili u nadi da će lijepo vrijeme potrajati i omogućiti nam ponavljanje uspona. Bila je noć kad smo stavili skije na noge, isto onakva tiha, velika zvjezdana kao pred zoru, koja se gubi dolje na jedva vidljivim svijetlima u dolini. Skije su šumile na mekanom snijegu, dok smo mi naglo gubili visinu.

Vozio sam drugi. Nakon nekog vremena Fredi me sačekao i predložio da malo stanemo. Stavili smo malo šećera u usta, sjeli na skije a zvijezde su bile velike i jasne, veće i jasnije nego ih je ikad itko video u Zagrebu. Počeli smo tiho, spontano pjevati. Osjećao sam čežnju za nečim velikim i dobrim, čežnju za tim da jednom i ostali ljudi osjete planinu u njenoj intimnosti, kako je tada tako bliska čovjeku. No, postalo je hladno, a i naši nas čekaju u kući; još pola sata i u lice nam je udario topli zrak ugrijane sobe.

Priječenje

Foto: A. Zidan

Kao uvijek tako i tada drugovi iz Slovenije pokazali su veliku brigu za nas. Pošto je jedan poznati slovenski alpinista provjerio da li smo se mi zaista uputili na Jalovec sjeverozapadnim grebenom, obavijestio je »Gorsku rešovalnu službu« u Planici da su dva alpinista iz Hrvatske u sjeverozapadnom grebenu Jalovca. Dao je vjerojatno nama nepoznati komentar, jer su iste večeri došli u Tamar »Reševalci« da provjere jesmo li se vratili u kuću. Čudna je to briga koja je u izvjesnim trenucima bila tolika, da je već nekoliko puta proglašila neke naše alpiniste mrtvima. Među tim »mrtvima« bio je slučajno i moj partner čiju »smrt« je registrirao i »Planinski Vestnik«. A mi se pitamo dokle će trajati takav antagonizam nekolicine ljudi? Kada ćemo prestati biti alpinisti pojedinih republika i postati jedno. Kada shvatiti bit ideologije alpinizma i postati drugovi?

Treći dan u Tamaru, a mi smo još neobavljeni posla. Vrijeme se pod večer počelo pogoršavati, a nešto poslije pola noći kada smo ustali padao je snijeg. Opet je sve bilo zastrto maglom. Ipak — pošli smo, pa ako se ne poboljša

vrijeme uspet čemo se sa južne strane na Jalovec. Tada je bilo daleko lakše do kuloara. Ugažena staza od jučer skratila nam je vrijeme uspona za trećinu vremena. Tek je počelo svitati, kada smo skinuli skije ispod stijene i navukli dereze. Bila je magla, padao je snijeg i puhao jak vjetar. Bilo nam je jasno da po takvom nevremenu jedva nam preostaje uspon sa južne strane. Brzo smo se uspinjali kuloarom i što smo bili bliže izlazu to je vjetar bivao sve jači. Ogledao sam se prema dolini: još su se samo nazirala dva para skija u dubini, kao nijemi svjedoci da tu ima nekog živog, a dalje bio je samo svijet mlječne magle i padajućeg snijega. Nismo imali vremena za razmišljaj. Vjetar sa snijegom pretvorio se u mečavu. Ipak smo krenuli naprijed, danas — makar kako — moramo biti na vrhu. Kako da opišem težinu uspona, po običnom ljetnjem putu, zimi, kada je vjetar toliko jak da se na ravnome jedva održava ravnoteža, kada se rukavice lijepe za željezo cepina od hladnoće, kada dvostruka vjetrovka postaje sito za vjetar? Ne znate hodate li po krhkoj strehi od snijega nadvitoj nad dubokim ponorom ili po glatkom nagnutom kamenu pokrivenom slojem »pršića«? Sada, dok pišem ove retke i obnavljam u sebi doživljaje, pokušavam odgovoriti na pitanje koje mi se stalno nameće: zašto smo poduzimali uspon u onoj mečavi da bi nakon uspjeha, na vrhu jedan drugome stisnuli ruku, jedva vidjeli cijeli onaj mali vršni plato i počeli silaziti? Svaki od nas ima svoje razloge — i ja ih polako nalazim, ali oni su toliko moji i naši, toliko subjektivni, da njihov objektivni dio mogu shvatiti samo oni, koji jednako misle, jednako odgovaraju bez odgovora.

Rano ujutro napuštali smo kuću. Bilo je sve tamno, padao je snijeg, a snop svijetla naše baterije pokatkad bi nemirno osvijetlio snijegom opterećene grane borova. Stao sam i još jednom se okrenuo: Jalovca više nije bilo; samo mrak, magla i snijeg... Činilo mi se kao da napuštam nešto dragو — nešto svoje, što sam našao i ostavio među njegovim stijenama.

Značenje i namjena nacionalnih parkova

s osvrtom na nacionalne parkove u NR Hrvatskoj

Pogrešna shvaćanja i tumačenja karaktera i namjene zaštićenih prirodnih područja kao što su nacionalni parkovi naveli su nas, da u ovom članku malo pobliže razmotrimo ovo pitanje. Ponekad se pojavi vijest u našoj dnevnoj štampi, da se ovaj ili onaj nešto vredniji ili ljepši prirodni predjel ili objekt namjerava proglašiti nacionalnim parkom. Tako smo to nedavno mogli čitati za Vražji prolaz sa okolnim šumama kod Skradu, pa za neku spilju kod Pazina. Nekad čemo čuti, da se nacionalni park poistovjetuje sa park - šumom. Ako malo dublje razmislimo o prirodnim vrednotama i specifičnosti nacionalnih parkova u NR Hrvatskoj te ih usporedimo sa navedenim i sličnim prirodnim područjima, zapazit ćemo veliku razliku u njihovoj vrijednosti i ljepoti pa će nam se sama od sebe nametati misao, da mora postojati izvjesni kriterij prema kojem se neka prirodna područja ocjenjuju kao nacionalni parkovi. Da su to prirodna područja od posebnog značaja opominje nas već i to, što se ona i kod nas posebnim zakonima proglašavaju nacionalnim parkovima.

Odabiranje područja za osnivanje prirodnih nacionalnih parkova nije proizvoljno, niti je prepusteno subjektivnim ocjenama prirodoslovaca i ljubitelja prirode, već je naprotiv danas određen kriterij, koji počiva na međunarodno priznatim principima, prema kojima se odgovarajuća prirodna područja izlučuju, osnivaju i zaštićuju kao nacionalni parkovi.

Od osnivanja prvog nacionalnog parka krajem prošlog stoljeća u SAD pa do najnovijeg vremena bilo je znatnih razlika u shvatanju, što označuje termin nacionalni park. Taj naziv davao se zaštićenim prirodnim područjima, koja su se po konцепциji posve razlikovala od nacionalnih parkova u SAD, Švicarskoj i Belgijском Kongu.

Internacionalna konferencija za zaštitu afričke faune i flore održana u Londonu 1933. god. unosi više sređenosti u ovo stanje. Na toj konferenciji je prvi puta donesena točna definicija pojma nacionalni park, koja je u sastavu Londonske konvencije bila i međunarodno ratificirana. U SAD, u deklaraciji politike zaštite poznate pod »Standardi praiskonskih nacionalnih parkova« od 1945. god. stoji ovakva definicija: »Praisconski nacionalni parkovi su prostrani teritoriji i vodene površine, sačuvani u prvobitnom stanju, koji su po kvaliteti i ljepoti toliko iznad prosječnih primjera iste vrste da nameće potrebu da budu sačuvani netaknuti u svojoj cjelini za užitak, odgoj i poticaj čitavom narodu za sva vremena.«

U prošlom deceniju mnogo se radilo na izradi klasifikacije i nomenklature prirodnih rezervata, i rad na tome dopro je danas dotle, da Međunarodna unija za zaštitu prirode provodi prema nacrtu prof. Bourdelle-a klasifikaciju svih prirodnih rezervata na svijetu, koji su evidentirani kod nje.

Zanimljivo je spomenuti, da su već kod pokusne klasifikacije naša Plitvička jezera odmah uvrštena među nacionalne parkove. Prema spomenutoj klasifikaciji i nomenklaturi prirodnih rezervata nacionalni parkovi spadaju u onu grupu prirodnih rezervata, koji predstavljaju najcjelovitiji i jedan od najviših oblika zaštite prirode.

To je grupa općih prirodnih rezervata.

Prirodni rezervati su teritoriji, koji su zbog općih interesa izuzeti od slobodnih zahvata njihovog naučnog, estetskog i edukativnog značenja i stavljeni su pod nadzor vlasti radi potpunog očuvanja (konzervacije) ili pak zaštite.

Kod kategorije općih prirodnih rezervata je zaštita takvog područja cjelovita, a njegova priroda je ili u prvotnom stanju ili malo utjecana. Na takvim područjima su flora, fauna, tlo i njegovi podzemni dijelovi zaštićeni kao cjelina, takav teritorij je nacionalno ili internacionalno vlasništvo, boravak ljudi u tim rezervatima je zabranjen ili je ograničen, posebnim propisima, a njihova zaštita je trajna, a zaštićena površina smije se mijenjati jedino zakonskim putem.

Kako je već malo prije rečeno, nacionalni parkovi su opći prirodni rezervati i to takvi, koji osim naučne vrijednosti posjeduju i veliku prirodnu ljepotu. Cilj njihova osnivanja je svostruk: prvo zaštita i očuvanje prirodnog stanja na tom području, drugo pružanje mogućnosti narodnim masama, da upoznavaju prirodu i njene zakone i time stiču razumijevanje za zaštitu prirode kao i da se odmaraju i uživaju u nenarušenoj ljepoti prirode nacionalnih parkova. U nacionalnom parku zaštićuje se dakle čitav biljni i životinjski svijet zajedno s tлом kao cjelinom i prepusta se prirodnom razvoju dopuštajući utjecanje čovjeka u onoj mjeri, koliko je ono u skladu sa ciljem i svrhom njihova osnivanja. Takvi zahvati u slobodnu evoluciju njegove prirode ne smiju se vršiti bez odobrenja uprave nacionalnog parka. Pristup u nacionalne parkove je otvoren svakome uz ograničenja određena općim i posebnim propisima za svaki pojedini nacionalni park.

Nacionalni parkovi su prvenstveno naučne i kulturne ustanove, a osnovni cilj njihove zaštite je održavanje prirodnog stanja i očuvanje njihovih prirodnih vrednota. Kao naučni objekti nacionalni parkovi treba da služe naučnom istraživanju, o kojem ovisi i sama njihova zaštita.

Prema karakteru i svrsi nacionalni parkovi pružaju veće ili manje mogućnosti za rekreaciju odnosno turizam. Međutim turizam se ne može ovde pojaviti kao korisnik prirodnih vrednota na štetu samog nacionalnog parka i osnovnih ciljeva njegove zaštite, već kao onaj faktor, koji će omogućiti posjećivanje, smještaj i razgledavanje nacionalnog parka. Prema tome turizam se bezuvjetno ima podrediti principu zaštite prirode nacionalnog parka i pretpjeti izvjesna ograničenja.

Općenito možemo razlikovati prema svrsi grubo uzevši dva tipa nacionalnih parkova — nazovimo ih američki i evropski. Po osnovnom cilju osnivanja nacionalnih parkova — zaštite prirode — oni se uopće ne razlikuju. Američki tip nacionalnog parka ima kulturno-prosvjetno i društveno značenje. Naučna istraživanja se u ovim nacionalnim parkovima provode radi zaštite i prosvjetnog rada. Naprotiv u evropskom tipu nacionalnog parka (ovamo se ubrajaju i poznati nacionalni parkovi u Africi) dolazi na prvo mjesto svestrani naučno-istraživalački rad. Pogrešno je shvatanje, da su nacionalni parkovi odmarališta i ljetovališta, u kojima treba tražiti zabavu i razonodu kaoru drugim turističkim mjestima. To su u prvom redu »muzeji« i »laboratoriji« u živoj prirodi.

Ako prema namijenjenoj funkciji razmotrimo nacionalne parkove u našoj Republici, vidjet ćemo, da su Plitvička jezera neka kombinacija između nave-

dena dva idealna tipa. Dosad međutim kulturno-prosvjetni rad u tom nacionalnom parku nije došao do izražaja, niti se tim pitanjem pozabavila uprava parka ili turizma.

Nacionalni park Risnjak se pak potpuno približio evropskom tipu po svojoj svrsi.

Smatramo, da bi baš u našim uslovima ta kulturno-prosvjetna i društvena funkcija nacionalnih parkova morala doći do punog izražaja i priznanja u onim parkovima, koji za to pružaju veće mogućnosti.

Vrijeme je, da već dode do izražaja kulturno-prosvjetni rad u našim nacionalnim parkovima i trebalo bi time započeti u našem najposjećenijem nacionalnom parku — Plitvičkim jezerima. Pozvane ustanove i organizacije kao što su Uprava samog parka, Odjel za zaštitu prirodnih rijekosti Konzervatorskog zavoda, Hrvatsko prirodoslovno društvo, Planinarski savez Hrvatske i Turistički savez Hrvatske trebale bi ovo važno pitanje pokrenuti s mrtve točke i zajednički uložiti svoje materijalne i moralne snage, da se već ove godine na Plitvičkim jezerima organizira stručno vodstvo kod razgledavanja nacionalnog parka i predavanja, makar samo i u jednom vremenskom vrlo ograničenom razdoblju, ako ne bude još uslova za jedan širi program rada na tom polju. Time bismo postigli, da posjetiocu napuštaju nacionalni park obogaćeni znanjem i zadovoljstvom, što su spoznali pravu vrijednost i upoznali bogatstvo prirode tog nacionalnog parka. Njihov posjet nacionalnom parku ne će imati sam značenje odmora, već i kulturnog doživljaja, što im dosad nije bilo pruženo.

O samom osnivanju nacionalnih parkova, kako nam je poznato, odlučuju najviša predstavnička tijela pojedinih zemalja. I to pokazuje također, da se tu radi o napose značajnim prirodnim rezervatima. U nekim zemljama odluke o osnivanju nacionalnih parkova sadržavaju točno formuliran cilj zaštite. Tako na primjer u odluci o osnivanju Švicarskog nacionalnog parka u Unterengadinu stoji, da se u tom nacionalnom parku prepušta čitav životinjski i biljni svijet posve slobodnom prirodnom razvitku i zaštićuje od svakog utjecaja čovjeka, koji ne služi na korist nacionalnog parka. Negdje se kao primjerice u SAD u samom aktu o proglašenju nacionalnog parka preciziraju i njegove granice.

Konkretnе zaštitne mjere za svaki pojedini nacionalni park donose se svagdje posebnim propisima.

Organizacija uprave nacionalnih parkova riješena je različito u pojedinim zemljama, već prema društvenom uređenju i prilikama odnosne zemlje.

U ovom članku osvrnut ćemo se samo na neke evropske zemlje, koje imadu veliku tradiciju na polju zaštite prirode, kao i na SAD, gdje je osnovan prvi nacionalni park na svijetu i gdje danas postoji veliki broj nacionalnih parkova; imade ih 28 sa ukupnom površinom od 50.585 km², što iznosi zajedno sa površinom spomenika prirode preko 1% površine čitave federacije. Ove podatke iznosimo jedino kao zanimljivost. Za upoređivanje nama mogu biti interesantni podaci iz evropskih zemalja obzirom na njihovu veličinu i naseљenost.

Velikom tradicijom i rezultatima na zaštiti prirode u Evropi ističu se Švicarska, Švedska i Poljska. Ove zemlje osim brojnih prirodnih rezervata i spomenika imadu i nacionalne parkove. Švicarska imade jedan nacionalni park u površini od oko 160 km², Švedska ih imade 15 sa ukupnom površinom od preko 4.000 km² (najveći dio ove površine otpada na laplandske nacionalne parkove), a Poljska imade 7 nacionalnih parkova s ukupnom površinom od okruglo 712 km².

U Švicarskoj je uprava nacionalnog parka povjerena Saveznoj komisiji Švicarskog nacionalnog parka. Ta se komisija sastoji od sedam članova: trojicu imenuje Konfederacija, dvojicu Švicarski savez za zaštitu prirode i dvojicu Švicarsko prirodoslovno društvo. Za naučno istraživanje nacionalnog parka obavezno je Švicarsko prirodoslovno društvo, koje u tu svrhu imade obrazovanu Naučnu komisiju za nacionalni park.

Švedskim nacionalnim parkovima upravlja Uprava državnih dobara (domena), koja zajedno s Akademijom nauka vodi brigu o njihovoj zaštiti. Naučnim istraživanjem nacionalnih parkova rukovodi Akademija nauka. Napose je dužnost Akademije, da proveđe naučna istraživanja, koja su potrebna, da se suzbije mijenjanje biljnog i životinjskog svijeta u nacionalnim parkovima.

Za Poljsku nemamo posebnih podataka o upravljanju nacionalnim parkovima. Tamo je sveukupna uprava i kontrola zaštite prirode prije bila povjereni resoru prosvjete. Izmjenom Zakona o zaštiti prirode, kojim je proširen pojam zaštite prirode sa konzervatorstva i na zaštitu prirodnih bogatstava prešla je zaštita prirode u kompetenciju resora šumarstva. Savjetodavni organ ne samo šumarstva već uopće organa vlasti za sva pitanja zaštitne prirode je Državni savjet za zaštitu prirode. Ovaj Savjet je stručni organ s visokim naučnim autoritetom, a ne organ za koordinaciju. Prijedlog za imenovanje ovog Savjeta podnosi se u sporazumu s resorom prosvjete.

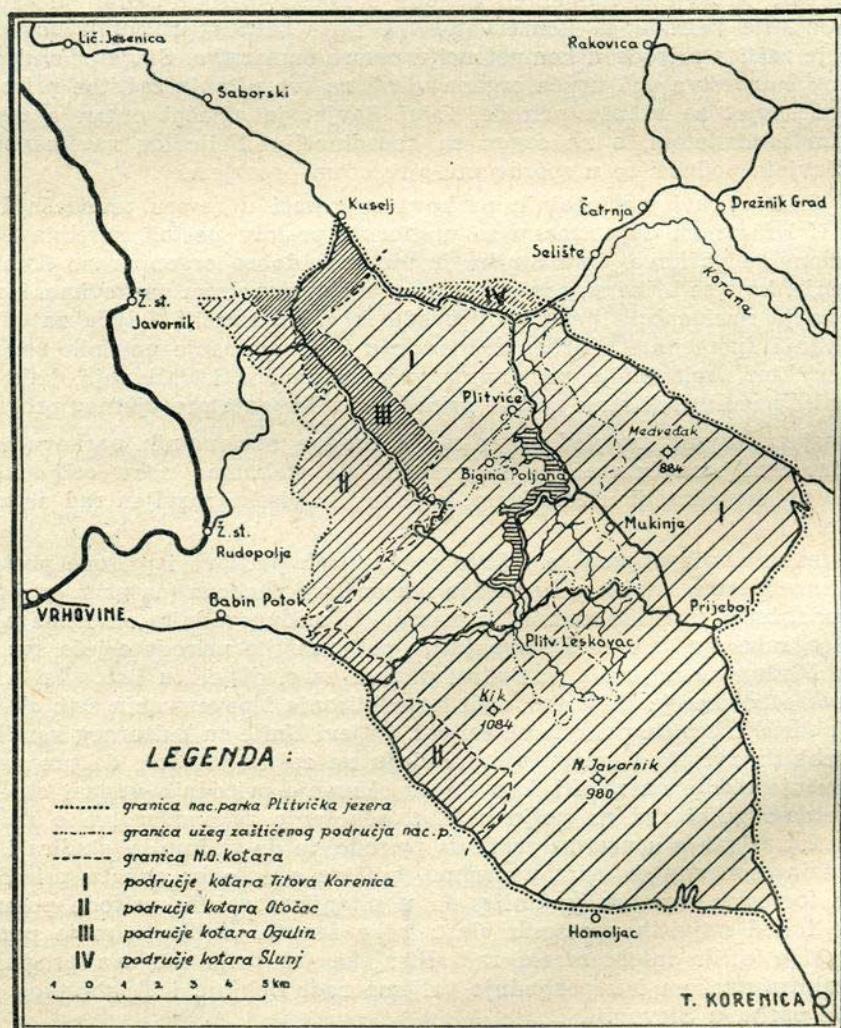
U SAD uprava nacionalnih parkova se nalazi u resoru unutrašnjih poslova. U Državnom departmanu za unutarnje poslove postoji posebna Služba za nacionalne parkove. Ova Služba imade vrlo dobro organizirano šumarsko odjeljenje, koje se brine za održavanje šuma u nacionalnim parkovima. Naučna istraživanja nacionalnih parkova provode se u orgnazaciji Odjela za odgoj i istraživanja spomenute Službe, uz suradnju i učestvovanje naučnih ustanova. U američkim nacionalnim parkovima vrše se naučna istraživanja, kako smo već ranije naveli, radi same zaštite prirode i izvršavanja prosvjetnog programa.

Ovaj nepotpuni pregled organizacije uprave nacionalnih parkova u navedenim zemljama iznesen je sa svrhom, da steknemo neku orientacionu sliku o toj organizaciji u zemljama, koje imadu visoko razvijen rad na zaštiti prirode.

Osim državnih organa za zaštitu nacionalnih parkova i prirode postoje u mnogim zemljama i društva za zaštitu nacionalnih parkova (na primjer u SAD) kao i udruženja općenito za zaštitu prirode. U međunarodnim okvirima postoji jedna organizacija, čije se djelovanje na polju zaštite prirode osjeća sve jače, a to je Medunarodna unija za zaštitu prirode sa sjedištem u Bruxelles-u. Ova ustanova osnovana je 1948. god. radi koordiniranja i povezivanja svih aktivnosti na području zaštite prirode na svijetu. Ciljevi Unije su kulturnog karaktera; ona treba da razvija i omogućuje suradnju na zaštitu prirode, da propagira i preporučuje akcije na zaštiti, kao što su očuvanje prirodnih vrsta i objekata, prosvjetno-odgojni rad na polju zaštite, donošenje zakonodavstva o zaštiti i naučna istraživanja u vezi sa zaštitom prirode, te da prikuplja, studira i upoznaje zainteresirane sa svim podacima, koji se odnose na zaštitu prirode. U okviru tog rada zadatak je Unije, da u pitanjima zaštite prirode poduzima korake i kod najviših upravnih vlasti neke zemlje. Koliko nam je poznato, kod nas je Unija intervenirala radi Risnjaka još prije njegova proglašenja nacionalnim parkom i u posljednje vrijeme radi Bohinja i Triglavskog nacionalnog parka u Sloveniji.

U NR Hrvatskoj još su 1949. god. Plitvička jezera i Paklenica proglašeni nacionalnim parkovima. U najnovije vrijeme, krajem prošle godine proglašen je i planinski masiv Risnjak nacionalnim parkom. Ova tri nacionalna parka zapremaju ukupno površinu od oko 270 km², od čega $\frac{2}{3}$ otpada na nacionalni park Plitvička jezera.

O svakom od ovih nacionalnih parkova moglo bi se mnogo pisati i svaki od njih sigurno zaslužuje daleko više nego jedan članak isključivo posvećen njima. Stoga ni u okviru ovog članka, koji tretira opća pitanja nacionalnih parkova ne možemo propustiti, a da bar ne damo osnovne podatke i ne istaknemo glavne osobitosti i vrednote svakog pojedinog od naša tri spomenuta nacionalna parka. Počnimo s onim, koji bez sumnje zauzima prvo mjesto među njima.

NACIONALNI PARK PLITVIČKA JEZERA nalazi se u Lici između gorja Male Kapele i ogranka Ličke Plješevice. Po administrativno-teritorijalnoj podjeli pripada nacionalni park području slijedećih kotara: Ogulin, Otočac, Slunj i Titova Korenica. Cijelo područje nacionalnog parka zaprema ukupnu površinu od oko 192 km², a podijeljeno je na šire zaštićeno područje sa površinom od cca 162 km² i uže zaštićeno područje sa površinom od cca 30 km².

Po svojoj geološkoj gradi zaštićeno je područje sastavljeno pretežno od dolomita i vapnenca gornje krede. Najveću količinu vode daju jezerima Crna Rijeka, Bijela Rijeka i potok Ljeskovac. Plitvička jezera nastala su tektonskim i fluvijalno-krškim procesima i sastavljena su zapravo od oko 10 km dugog niza jezera, koja se stepeničasto pružaju na cca 600—500 m nadmorske visine, a voda se slapovima ruší iz jednog jezera u drugo.

Jezera obiluju sedrom, a svu sedru stvorilo je i danas stvara sedrotvorno bilje taloženjem vapnenca, te se u sedri jasno vide oblici sedrotvoraca-mahovina. Plitvička jezera su prema tome jedan vrlo osjetljivi biodinamički sistem, koji utjecajem stvaralaca sedre neprestano mijenja svoje lice. Ti živi sedrotvorci su mahovine i alge, a najdjelotvornije su mahovine *Cratoneuron commutatum* i *Bryum pseudotriquetrum*. Sedrotvorno bilje stvorilo je na jezerima ogromne naslage sedre u sasvim osebujnim geomorfološkim oblicima, po kojima su Plitvička jezera postala svjetska znamenitost.

Pretežnu površinu nacionalnog parka izgrađuju šume bukve i jele, zatim brdska bukovka šuma, šume smreke i na strmim toplim obroncima šikara hrasta i crnog graba. Površinski su manje zastupane livade i poljoprivredne kulture. Fauna je na području nacionalnog parka vrlo raznolika, a od rijetkih vrsta napose treba spomenuti mrkog medvjeda.

Plitvička jezera predstavljaju s naučnog i estetskog gledišta jedinstvenu prirodnu rijekost, ljepotu i znamenitost pa su poznata daleko izvan naše zemlje. S tog razloga su 8. IV. 1949. posebnim zakonom stavljena pod zaštitu države i proglašena nacionalnim parkom. U tom našem prvom nacionalnom parku naročito su zaštićene: sedrene barijere, sedra, sedrotvorci (mahovine i alge) i treset; spilje i spiljski organski svijet; erozijski i denudacijski oblici korita Plitvičkih jezera; izvori i vodotoci, vodenici bazeni (jezera) i slapovi; karakteristični dijelovi terena kao što su vrtače, stijene, glavice i grebeni; sve šume nacionalnog parka, livade i proplanci; fauna i flora, spomenici iz NOB-e i spomenici kulture.

Na području nacionalnog parka imade 25 sela i zaselaka sa približno 500 seoskih domaćinstava i oko 2.500 stanovnika. S tog razloga je dosta teško provoditi zaštitne mјere naročito s obzirom na pašarenje stoke i očuvanje divljači (krivolovci).

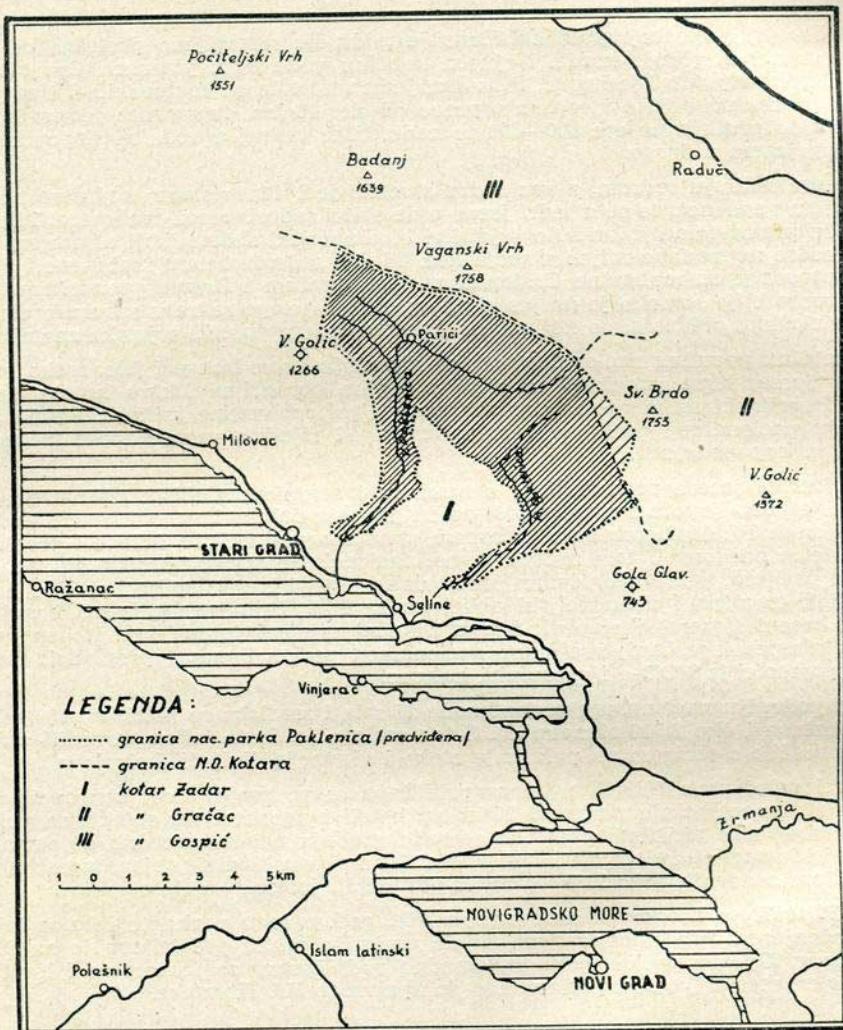
Nacionalni park Plitvička jezera približava se po svojoj široj koncepciji američkom tipu nacionalnih parkova. Kako su hoteli i ugostiteljski objekti za vrijeme II. svjetskog rata uništeni, predviđa se sada gradnja novih hotelskih objekata, čiji smještaj i kapacitet zadaje dosta poteškoća, jer treba uskladiti zahjeve ugostiteljstva sa zaštitom osnovnih prirodnih vrednota Plitvičkih jezera.

U Plitvičkom Ljeskovcu osnovana je 1951. god. uprava parka na čelu sa šumarškim inženjerom kao upraviteljem. Cijelo područje parka podijeljeno je na 21 lugarski srez. Uprava parka spada neposredno pod Upravu za šumarstvo i lovstvo u Državnom sekretarijatu za poslove narodne privrede NR Hrvatske.

NACIONALNI PARK PAKLENICA nalazi se u Dalmaciji, na južnim obroncima planinskog lanca Velebita i neposredno ispod njegova najvišeg vrhunca Vaganskog Vrha. Po administrativno-teritorijalnoj podjeli nacionalni park pripada području kotara Zadar i Gračac i zaprema površinu od oko 40 km².

Geološka građa Paklenice vrlo je složena i na njenu području su zastupane slijedeće stratigrafske formacije: perm, trias, jura, kreda i kvartar. Najznačajnije obilježje daju ovom nacionalnom parku slikoviti dolinski prodori bujičnih potoka Velike i Male Paklenice. Napose je značajna dolina Velike Paklenice, koja u gornjem dijelu od vrela Ivine Vodice posjeduje sve oznake uzuđne doline, dok od sastava s dolinom Brezimjenića poprima sve karakteristike prodorne doline. Pretpostavlja se, da začetak stvaranja ove doline doseže čak u tercijar. Najimpozantniji dio Velike Paklenice predstavlja južni dio doline, koji se u obliku veličanstvenog

kanjona sa 400 m. visokim okomitim i nazubljenim stijenama usjekao u trupinu Velebita. On predstavlja obzirom na svoju izražajnost i ljepotu jedinstvenu prirodnu pojavu na području Krša te ima naročito značenje i vrijednost. Pored ostalih krških fenomena u nacionalnom parku ima i nekoliko spilja od kojih su najznačajnije

Manita Peć i Jama Vodarica, gdje nailazimo na veliko bogatstvo raznolikih lijepo sačuvanih spiljskih ukrasa.

I vegetacijska slika područja Paklenice je usprkos relativno maloj površini zanimljiva i raznolikog je fitosociološkog sastava. Posebno naučno i praktično značenje predstavljaju razmjerne dobro sačuvane šume, koje su inače na ogromnom prostranstvu Velebita pretežno uništene. Apsolutnu većinu šumskih površina izgradije nekoliko tipova bukovih šuma i prirodne šume crnog bora. Nadalje nalazimo šume hrasta i crnog graba, a u južnjim nižim dijelovima prema moru šume bijelog graba. U blizini zaselaka prostiru se kamenjare i poljoprivredne kulture.

Na području nacionalnog parka zadržava se raznolika divljač, ptice i zvjerad, a dolina Male Paklenice je navodno stalno boravište medvjeda.

Radi svog specifičnog naučnog značenja i jedinstvenih prirodnih ljepota predstavlja područje Paklenice jedan od najljepših i najizrazitijih spomenika prirode našeg Krša, pa je posebnim zakonom proglašeno 19. X. 1949. g. nacionalnim parkom.

Na području nacionalnog parka, zapravo u njegovu središtu, živi nekoliko obitelji, sa cca 65 članova. Spomenuti stanovnici Paklenice bave se stočarstvom, poljoprivredom i mlinarstvom. Ovaj kao i okolni živalj pašarenjem i neodgovornim odnosom prema šumi (paljevine) nanosi dosta štete gledajući kako s ekonomskog, tako i sa zaštitnog stanovišta.

Osim što je formalno proglašena nacionalnim parkom, nije za zaštitu Paklenice do danas ništa učinjeno. Nacionalni park Paklenica nema još ni fiksnih granica, pa bi prilikom omeđivanja valjalo bezuvjetno u područje nacionalnog parka uključiti i najviši vrhunac velebitskog masiva, Vaganski Vrh! Nadalje nije izrađen za ovaj nacionalni park ni pravilnik o upravljanju, a nema posebne uprave ni čuvarskog osoblja. Nadzor nad cijelim područjem nacionalnog parka vrši šumarija u Zadru preko jednog lugara, pa je razumljivo da se uz najbolje namjere šumarije ne može u ovim okolnostima ništa ozbiljnije očekivati u pogledu sprovedbe najosnovnijih zaštitnih mjera.

NACIONALNI PARK RISNJAK nalazi se u Gorskem Kotaru oko 15 km sjeveroistočno od Rijeke i obuhvaća centralni dio risnjačkog masiva, koji kao snažna visinska barijera dijeli kopnenu Hrvatsku od Hrvatskog Primorja. Cijelo područje nacionalnog parka zaprema površinu od oko 35 km², a po administrativno-teritorijalnoj podjeli nalazi se na području kotara Delnice i Rijeka.

Pretežni dio risnjačkog masiva izgrađen je od vapnenca i dolomita jurske formacije. U vapnenačkom i dolomitskom dijelu Risnjaka je vanredno razvijen fenomen krša s veličanstvenim ponikvama, raskidanim stijenama i škrapama. Tek u jugoistočnom dijelu parka nalazimo nekoliko vrela i potoka.

Na Risnjaku je razvijeno najtipičnije visinsko raščlanjenje vegetacije Hrvatske i Bosne; na pojas bukve i jele nadovezuje se pojas pretplaninske šume bukve, a iznad nje nalazi se klekovina bora. Smreka je vezana na hladne doline i na duboke ponikve (vrtace). To je naročiti fenomen vegetacije ponikava, koji je inače na Risnjaku vanredno razvijen.

Pretežni dio nacionalnog parka Risnjaka je prirodni šumski kompleks, u kome je razvijeno oko tridesetak različitih biljnih zajednica. Od toga ima oko 10 šumskih asocijacija i subasocijacija. Najveće površine zaprema na vapnencima i dolomitima šuma bukve i jele (Fagetum croaticum abietetosum), a povrh nje nalazi se pretplaninska šuma bukve (Fagetum croaticum subalpinum). Na kiseloj podlozi pokrivaju manje plohe acidofilne šume jele i smreke, koje su izražene u nekoliko asocijacija: šuma jele i rebrače (Abieto - Blechnetum) u najnižem pojusu, gorska šuma smreke (Piceetum croaticum nontanum) na mrazištima i pretplaninska šuma smreke (Piceetum croaticum subalpinum) u ponikvama viših pojava. Vrlo raskidane i strme stijene zauzela je šuma jele i milave (Abieto - Calamagrostidetum), šumska zajednica golemog dinamičkog značenja. Najviše vrhove pokriva klekovina bora (Pinetum mughi croaticum), koja u hladnim ponikvama silazi i u područje pretplaninskih šuma. Planinske rudine i brdske livade zauzimaju manje plohe.

U skladu s geografskim položajem pokazuju biljne zajednice Risnjaka i susjednog Hrvatskog Snježnika izrazito prelazni značaj između vegetacije Alpa i dinarskih planina, iako pripadaju već vegetaciji dinarskog područja.

Osim brojnih osobujnosti geomorfološke, geološke, pedološke, vegetacijske i šumsko-gospodarske prirode, koje nalazimo na samom području Risnjaka, odlikuje se Risnjak i njegova okolina i značajnim estetskim vrednotama. Prednosti su područja Risnjaka, što je u prošlosti bilo vrlo malo utjecano kulturom, a s druge strane vrlo iscrpljivo istraživano u prirodoznanstvenom pogledu. U novije doba izvršena su na njemu detaljna vegetacijska istraživanja i kartiranja.

Jedinstveno naučno značenje Risnjaka, njegov položaj i prirodne ljepote dovele su do njegova proglašenja nacionalnim parkom dne 25. IX. 1953. g. Nacionalni park Risnjak zamišljen je kao švicarski odnosno poljski tip nacionalnog parka, pa se predviđa zaštita u smislu potpunog rezervata.

Nacionalni park Risnjak je uglavnom nenaseljen, izuzev nekoliko obitelji sa cca 20 članova u njegovim perifernim dijelovima (Leska, Bijela Vodica).

Sa stanovišta zaštite nije do danas, osim proglašenja, dalje ništa učinjeno, jer je ovaj nacionalni park tek nedavno osnovan.

Kako smo već spomenuli na početku ovog članka Međunarodna unija za zaštitu prirode vodi i evidenciju o svim prirodnim rezervatima, pa se tako u toj evidenciji na listi nacionalnih parkova nalaze među ostalim nacionalnim parkovima Jugoslavije i naša tri nacionalna parka (Plitvička jezera, Paklenica i Risnjak). Po vrijednosti elemenata, koji ih prema utvrđenom kriteriju kvalificiraju za nacionalne parkove, oni se s punim pravom nalaze na toj listi. Da li tako stoji i s njihovom zaštitom, to je pitanje. Naše je mišljenje, da je ta zaštita u nacionalnom parku Plitvička jezera provedena u vrlo ograničenim razmjerima, dok je u Paklenici potpuno neefikasna, a za nacionalni park Risnjak se još ništa ne može reći, jer je tek koncem prošle godine osnovan.

Opće rukovođenje nacionalnim parkovima u NR Hrvatskoj imade Uprava za šumarstvo i lovstvo Državnog sekretarijata za poslove narodne privrede.

Dosadašnjom organizacijom upravljanja nacionalnim parkovima nastalo je takvo stanje, da je zaštita nacionalnih parkova, prvenstveno naučnih i kulturnih ustanova, postala sporedni zadatak privrednog organa državne uprave. Konzervacija najvrednijih prirodnih objekata našla se pod istim rukovodstvom sa svim privrednim granama, dakle uglavnom među djelatnostima direktnog ili indirektnog iskrištanja prirode. Uslijed toga je dolazilo do pojave, da se zaštita nacionalnog parka podređuje interesima korisnika njihovih prirodnih vrednota, umjesto obratno. Zaštita nacionalnih parkova je suprotna funkcija privrednom iskorištanju prirode i po svom karakteru principijelno ne spada u privredni resor.

Iako su nacionalni parkovi područja u prvom redu od naučnog i kulturnog značenja, osnovani su u cilju zaštite i očuvanju prirodnog stanja i izgleda tog područja u cijelini, uloga zainteresiranih ustanova kao i stručnih organizacija svela se u pitanjima zaštite nacionalnih parkova samo na pronalaženje i predlaganje područja za proglašenje nacionalnim parkovima te davanje mišljenja o metodama i mjerama zaštite.

Pitanjima zaštite nacionalnog parka Plitvička jezera nije dosada poklonjena potrebna pažnja, pa su stoga ostala neriješena pitanja od osnovne važnosti za taj nacionalni park, kao što je donošenje pravilnika o upravljanju, izrada generalne regulacione osnove za gradnju u nacionalnom parku, izrada uredajne osnove za šume i organiziranje kvalitetne lugarske odnosno čuvarske službe.

Nacionalni park Paklenica ostao je potpuno u zaboravi, pa osim proglašenja nacionalnim parkom dosad nije učinjena bilo kakva zaštitna mjera, ni organizacije ni operativne prirode.

U interesu očuvanja i daljeg razvoja naših nacionalnih parkova kao i radi njihove prave namjene, potrebno je poboljšati dosadašnje stanje i pronaći organizacione forme, koje će osigurati predstavnicima navedenih ustanova i stručnih organizacija u Stručnom savjetu za nacionalne parkove pravo odlučivanja o svim stručnim pitanjima, koja se odnose na zaštitu ovih specifičnih prirodnih područja, a isto tako i mogućnost kontrole nad stručnosti rada na njihovo zaštiti.

Vrednote naših nacionalnih parkova su dobro čitave naše zajednice, pa je u interesu cijele naše zemlje, da se ova jedinstvena prirodna područja po svojoj naučnoj vrijednosti i ljepoti sačuvaju suradnjom svih onih, koji su pozvani, da vrše ovaj značajan kulturni i društveni zadatak bilo izravnim učešćem u rukovođenju njihovom zaštitom bilo podizanjem razumijevanja za njihove vrednote u najširim krugovima posjetilaca naših nacionalnih parkova. U ovom potonjem naše društvene organizacije, a među njima i planinarska društva kao jedna od najpozvanijih, mogu i trebaju odigrati vrlo značajnu ulogu.

Planina Jahorina

(Planinsko-gospodarska skica)

Malo je koja od naših planina toliko obilažena i tako dobro poznata s planinarskog gledišta kao Jahorina (Lokvanjsko Brdo 1913 m). Što je Medvednica za Zagreb, Jahorina je u svojoj cjelini za Sarajevo. Samo su Sarajlije u tom pogledu sretnije ruke, jer je masiv Jahorine mnogo prostraniji od masiva Medvednice. Pod Jahorinom u geografskom pogledu razumijevamo čitav masiv sastavljen od više ogranačaka, među kojima se posebno ističu: Gola Jahorina, kao najvažniji član masiva i za skijaše najzamarniji, pa Trebević (1629 m), Ravna Planina, Borova Glava, Hodža (nad Stambulčićem), Trijeska, Medu-planina i Crni Vrh. Jahorina je vododjelnica između Bosne i Drine.

Centar planinarskih tura, koje se spremaju u područje Jahorine (izuzevši iz tog sklopa Trebević, koji je danas već, rekli bi, malo udaljenije štalište Sarajeva) jest područje Vukeline Vode (1632 m), oko koje se nanizalo nekoliko planinarskih domova (Armija, Planinarska društva, i t. d.). Do Vukeline Vode ide razmjerno dobro prohodna automobilska cesta, a pod njom je i skijaška skakaonica.

Neposredno iznad Vukeline Vode prestaje područje visoke šume i nastaju prostrane planinske rudine Gole Jahorine. Izađemo li jednom na površ Gole Jahorine, kretanje je po njoj vrlo lako, a relativna razlika između ravnijih livada i područnih vrhova (Pogledine, Ogorjelica — 1892 m, Plan — 1772 m, Kunica — 1910 m, Šator — 1851 m, Košuta — 1909 m, Lokvanjsko Brdo — 1913 m — najviši vrh Gole Jahorine) ne iznosi više od 150—250 m, što čitavu planinu i s najistaknutijim vrhovima čini vrlo lako pristupnom. Za alpiniste nema Gola Jahorina mnogo čara (ima ga na blizom Kleku, 1744 m, na južnoj strani G. Jahorine), ali je zato dostupna i najumornijem putniku, koji se želi naužiti planinskih ljepota. Malo je koja planina tako lako pristupačna, a tako puna planinskih obilježja naših visokih krečnjačkih planina, kao što je to Jahorina.

Popnemo li se na vrhove Jahorine, otvara nam se vidik s polujerom od preko 100 km. Prema istoku pogled nam se najprije zaustavlja na obronku jahorinskog masiva, na Ravnoj Planini, pa odmah preko nje na Ravnoj Romaniji u području Novakovih Stijena. Još dalje prema istoku presijeca nam pogled prostrana Glasinačka visoravan, a iza nje Žep nad Drinom i još dalje Zlatibor u Srbiji, pa prema jugu sve do Durmitora s Maglićem i Volujakom, ispred kojih se rasprostire prostrane površi Zelengore s Lelijom i Kalelijom, otkrivajući na svom istočnom rubu Trebovsku Koštu, Treskač i nad samom Fočom u maglu potonuo nizak vrh Kmur. Prema zapadu pruža se masiv planine Treskavice, iza koje se naslućuju oštре stijene Prenja i daleko, daleko u maglici obrisi Ćvrsnice, da ih zatvori gromada Bjelašnice, koja se s Jahorine dade sagledati u svoj svojoj ljepoti. Preko Bjelašnice ističe pogled prema Bitovnji, Lisinu, pa opet preko njih na Vranicu i Vlašić, koji se slijeva u maglene daljine savijene prema nižim prosjecima doline rijeke Bosne.

Za popunjavanje svojih dojmova o reljefu bosanskih planina svaki će planinar vrlo rado iskoristiti lak pristup Jahorini i obogatiti svoj osjećajni reljef tim prostranim pogledom.

Spomenuh da je Jahorina vododjelница Drine i Bosne. Sa sviju joj strana izbijaju sad manji sad veći vodotoci, od kojih su dva poslužila i opskrbi Sarajeva vodom (vrelo Bistrice i Prače, koja su vodovodom dovedena u Sarajevo, gdje su najprije iskorišćena za pogon jedne manje pomoćne električne centrale, a onda puštene u vodovodnu mrežu samog grada). Glavna su izvorišta na domak gornjoj granici šume, ali ni sama planina u području livada i pašnjaka ne oskudije vodom. Između dva najudaljenija vrela nema više od 1 sata hoda. Evo samo glavnih vrela: Vukelina Voda, Leletva Vrelo, Pavlovac, Košuta, Blizanac, Šuplja Vrela, i t. d. Sva su ta vrela preko čitavog ljeta stalna, iako im se za najvećih suša umanji isticajna množina ispod polovice pa i do same trećine proljetne količine vode. Pored tih vrela u nižim dijelovima Jahorine izviru: Bistrica, Paljanska Miljacka, Crna Rijeka i Kasindolska Rijeka kao pritoke Bosne, te Prača i Koluna kao pritoke Drine.

Po gradi pripada masiv Jahorine mezozoiku, koji se navukao iznad prakamena: verfena i kvarcitnih pješčara. Truplo je Jahorine, kako bi rekli, prevučeno krečnjakom trijasa i dolomitima, ali su prosjeci prakamena (verfena i kvarcitnih pješčara te škriljevaca i škriljevačkih trošina) tako česti, da u gospodarskom pogledu imaju ogroman značaj kako zbog tvorbe tla i formiranja livadne tratine, tako i zbog slivnih područja izvora, koji su Jahorinu učinili za svaku vrstu planinsko-gospodarskog iskorišćavanja pristupnom planinom.

Obično su krečnjačke planine izlomljenog reljefā, isprosijecane jakim usjeklinama, oštrih i nazupčanih vrhova, a eto s Jahorinom to nije slučaj, što se vjerojatno ima zahvaliti verfenskoj i škriljastoj podlozi.

Prilazi Jahorini mnogobrojni su i razmjerno vrlo laki. Svakako je vrijedan spomena put, što vodi sa željezničke stanice Pale prema vrelu Bistrice i odatle na Vukelinu Vodu (3,5 sata), ali je vrijedan spomena i put, što nas ravno iz Sarajeva uz Bistrik preko Ravni i Dobre Vode pod vrhom Trebevića vodi na selo Kasido i odatle na Vukelinu Vodu (7 sati hoda). Treba istaknuti i to, da jedan odvojak tog puta s Dobre Vode skreće prema vrelu Bistrice i da se taj odvojak lako dade izgraditi u dobру automobilsku cestu što bi još više podiglo vrijednost Jahorine u svakom pogledu. Od ostalih putova lijepi su onaj sa Stambulčića preko Ravne Planine, pa iz Vrhprache (kamo se stizalo iz Sjetline šumskom željeznicom) pod Košutu, a odavle na Vukeline Vode; pristupi su lijepi iz Sarajevskog polja preko sjevernih obronaka, kuda prolaze svake godine stočari iz Sarajevskog polja, kad sa svojim volovima izlaze na jahorinsko ljetovište. I iz Crne Rijeke lijepljep je pristup na Jahorinu, jer nam omogućuje lak i cjelebit obilazak planine, koja se u pravcu pruža oko 15 km, a široka je između 4—5 km (Gola Jahorina) dok čitav masiv Jahorine sa spomenutim ograncima pokriva u dužinu preko 30 km planinskog masiva.

Nas u ovome članku zanima obrada Jahorine makar i u skici, ali s jednog drugog gledišta, a to je njezina planinsko-gospodarska važnost.

Da bi se bolje snašli u opisu gospodarske važnosti Jahorine, da se samo s par riječi zadržimo na biocenotskim faktorima, s kojima se susrećemo na Jahorini. Ovamo spadaju u prvom redu: podneblja i tlo te biljne asocijacije, fitocenoze.

Klimatski, podnebni faktori. Za Jahorinu ne postoje sabrani meteorološki podaci, ali su kroz 5 godina vođeni na vrhu Trebevića; no kako se radi o visinskoj razlici od cca 150—250 m, to ćemo se i njima moći poslu-

žiti snizimo li prosječnu godišnju temperaturu za 1°C . Od visine Sarajeva s godišnjim prosjekom od $9,8^{\circ}\text{C}$, pada godišnji prosjek na Trebeviću na $4,2^{\circ}\text{C}$, a po ocjeni na Goloj Jahorini na $3,2^{\circ}\text{C}$. Prema podacima na Trebeviću je u godini 7 bezmraznih mjeseci (od travnja do listopada), dok ih je na Jahorini oko 5 (od svibnja do rujna), što skraćuje vegetaciju, pa se na Jahorini može računati s jedva 130—140 pašnih dana, dok neki autori navode i samih 100 dana (na pr. Gašić, samo mi se čini, da je taj kratki rok popaše vezan za običaje seljaka, što su koristili Jahorinu, kad su oslobođili dolinske njive i košnice od godišnjeg roda, spuštali su stoku na seoske zirate — obradiva tla).

Ukupna količina vodenih taloga na Jahorini iznosi oko 1195 mm (Trebević 1144, a Sarajevo 910 mm). Za vrijeme razvoja busena, tratine, padne oko 500 mm vodenih taloga, što je upravo obilato za bujan porast trave i kad ne bi bilo nedostatka topline, mogli bi na Jahorini očekivati vrlo visoke prinose krme s jedinice površine. Prvi snjegovi padnu obično u studenom, a zadrže se sve do kraja ožujka. Snijeg se na zaklonjenim mjestima u najvišim položajima održi sve do konca svibnja i početka lipnja, te zadnje ocjedine snijega natapaju zaklonjenija mjesta planine sve do u rano ljeto.

Po fenološkim opažanjima proljeće se razbuja na Jahorini početkom lipnja, da nakon par nedjelja priđe u bujno šarenilo ljeta, a već s prvim danima rujna kreće prema svom sezonskom smiraju, korača u ranu planinsku jesen, koja već polovicom listopada prelazi u ranu zimu završetkom rasta tratine.

Tla Jahorine obrađena su po analizama C. Carikova (Split 1938) od D. Gašića u studiji o biljnim asocijacijama Gole Jahorine.

Kako je Gašić pokazao biljne su asocijacije vrlo usko povezane s osobinama tla. Vrhovi su Gole Jahorine pokriveni tankim slojem skeletnog tla, iz kojeg se probijaju sad veće sad manje gromade trijaskog krečnjaka i dolomita, ostavljajući u svojim rubovima obilate nakupine planinske crnice bogate humusom, koji nastaje rastrožbom kalcifilne jake vegetacije. Doline, zarađavanci i usjeci, ispunjeni su dubokim, u gornjim slojevima ispranim tlima, koja pokazuju, da su nastala rastrožbom škriljaca verfenskih i kvarcitnih pješčara. Na kopinama jaraka lijepo se vide horizonti opodzoljenog planinskog tla. Opodzolavanju doprinosi i kišni faktor (po Langu), koji iako nije ekstremno visok, a ono je s obzirom na hladnu planinsku klimu i dugo zadržavanje snijega (i do 3 m visoke padaline snijega, a da o zapusima u usjecima i ne govorimo), sporo topljenje, što znatno pojačava ispiranje baza iz gornjih horizonata tla. Međutim, usporedimo li istraživanja C. Carikova o potrebi kalcijeva karbonata za kalcifikaciju tala sa sličnom potrebom na nekim drugim planinama (iako u nižim područjima, na pr. područje Kupreškog polja), to vidimo, da je proces opodzoljavanja na Jahorini razmjerno spor i da su doze kalcijeva karbonata, potrebne za kalcifikaciju, razmjerno niske.

Po livadama su tla duboka i na mnogo mesta predstavljaju možda i eolske (barem dijelom) aluvije u kraskim vrtačama, kojima Jahorina kao krečnjačka planina u svojoj glavnini obiluje. Na prostranijim su livadama duboka tla svakako posljedica snosa trošine prakamena, verfena i kvarcitnih pješčara.

Biljne asocijacije. Prilično je lako zaključiti, s kakvim ćemo se biljnim asocijacijama susresti na toj visini i s tim biocenotskim, vegetacijskim faktorima. Na svim je dubokim tlima razvijena asocijacija nardetuma, dok je

na skeletnim, plićim, a humoznijim i bazama bogatijim tlima razvijena asocijacija *festucetum (rubrae)*, da se na par mjeseta razvije i asocijacija *brometuma (erecti)* na dijelu nagete livade izložene sjeveru s blagim nagibom. Od *festucetuma* zastupljene su asocijacije *f. rubrae*, *pungentis*, *duriusculae*. Na torinama, konacima, gdje se nevezana stoka ukonačuje, razvila se jaka asocijacija *ruminicetum alpiniae*, kao svjedok neznanja naših planinskih stočara.

Na gnojenim tlima potisnuta je asocijacija *nardetum* a asocijacijom *festucetum rubrae*, koja se u planinskoj livadnoj vegetaciji ubraja među vrlo dobre asocijacije.

Uz izvore i dnevna plandovališta stoke u nižim položajima u asocijaciji *festucetum rubrae*, javljuju se jaki elementi *poionia alpiniae* sa čestim, sad jačim sad slabijim, šudjelovanjem ovsike zlatne (*trisetum flavescentis*). Skeletna su tla prema vrhovima bogata grmolikim biljem, među kojim se ističe od sitnijih *vaccinium myrtillus* do 1700 m, a u višim položajima *vaccinium vitis idaea*, za koje bi čak mogli reći, da stvaraju svoje specifične minijaturne zajednice (u odnosu na rasprostranjenje zajednica po livadama i pašnjacima nižih i ravnijih položaja).

Vrhovi su vrlo često obrasli grmljem planinske borovice (*juniperus nana*), i s još nekoliko grmolikog drveća, koje učvršćuje tlub i smiruje odrone stijene. Od korovske ljekovite flore česta je *veratrum album* (čemerika), koja je prekrila velike površine i javlja se kao redovit pratić plodnijih livadnih prodomica. Na gnojenim tlima javlja se bujna flora najboljih trava, među kojima se nalaze *f. pratensis*, *dactylis glomerata*, razne *poe*, sve trave, koje odlikuju i najbolja livadna tla. Od leptirnjača je česta *genista sagittalis* na krševitijim dijelovima i na prijelazu na ravnije livade i pašnjake, zadržava se osobito u grmićima oko putova, dok je na nekim mjestima vrlo bujna crvena djetelina (*trifolium alpina*) te brdska djetelina (*tr. montana*), koja stvara jake busene velikih snježnobijelih cvjetova, a dlakava lista.

Po Gašiću dobra trećina jahorinskih planinskih livada prekrivena je surukom, brkom, (*nardus stricta*), malo vrijednom, ali nažalost čestom travom po našim planinama. Gnojenjem je zamjenjuje bolja asocijacija *f. rubrae*, kako je već spomenuto.

Gospodarska važnost Jahorine. Iz ove blijede slike o vegetacijskim elementima Jahorine (obzirom na potrebe planinskog gospodarstva — previše bi prostora uzeo, da spominjem krasne primjerke hrvatskog ljutića — *ranunculus croaticus*, pa ljubičasto crveni zvončić — *campanula patula*, i mnoge druge biljke, što ukrašuju monotoniju livadskog zelenila), možemo donekle zaključiti na hranidbenu vrijednost paše odnosno sijena, što se ukaša s tih planinskih livada. Prema procjenama vršenim na samoj planini prinos zelene mase na livadama početkom lipnja iznosi oko 40 mtc po ha, što bi značilo oko 8—10 mtc sijena. U dobrim godinama taj prinos, t. j. rod zelene mase raste sve do pod konac lipnja, kad zbog starenja i po količini i po kakovći počne opadati. U hladnim godinama, rast je još nešto duži. Prema istraživanjima pokušne stanice u Bauregatu (Švicarska, po Gašiću) u planinskim se predjelima prinos livade u sijenu dade podići gnojenjem za više od 200%. Gnojenjem je postignuto povišenje prinosa sijena od cca 8 mtc na 16,25 mtc po 1 ha. I Zürn za područje Gross Glocknera navodi još očitije rezultate, gdje

je gnojenje dalo prinose do 22 mtc sijena na visini od 1800—1900 m, a i na 2.100 m, bio je maksimalan prinos oko 17 mtc sijena s 1 ha.

Livade i pašnjaci na Goloj Jahorini zapremaju površinu od kojih 5.000 ha. Od te se površine kosi oko 4.000 ha, dok se 1.000 redovito pase. Iza košnje livada (koja se obavlja razmjerno rano za taj visinski položaj — a to je, da se osloboди paša) livade se popasuju do pod konac kolovoza, a gdjekad i do polovice rujna.

Gola se Jahorina usjekla svojom trupinom s juga u Sarajevsko polje, a prema istoku se spustila u Paljansku površ, da prema jugu i zapadu prijeđe u krasko valovito područje prema Kalinoviku i Treskavici. Tako su korisnici ljetne paše i ukosa na Jahorini izranjali iz tih područja, ali su je svi ostavljali nenjegovano i zapušteno, otimajući ono, što je priroda blagohotno davala.

Na Jahorinu se izgone uglavnom radni volovi i jalova stoka za tov. U vezi je to s načinom iskorišćivanja planine. Mnogi ukosi, dugo zatezanje s oslobođanjem planine, nisu dozvoljavali izgon mlječnog blaga, koje se sklanjalo po drugim planinama. U čitavoj okolini Jahorine nije ovčarstvo razvijeno do te mjere, da bi i jahorinski pašnjaci bili nužni za ljetnu prehranu ovaca, da bi se i za ovce podizali stanovi na planini. Nije rijedak slučaj bio, da bi vlasnik istjerao volove u planinu, pa ih od nedjelje do nedjelje obilazi i osolio, sve dok ih pod jesen ne bi stjerao odmorne i utovljene, pune nove snage za jesenske radove.

Iako su se za Jahorinu mnogi otimali, bila je ona gospodarski nepravilno i nedovoljno iskorišćena. Posjedovni se odnosi na njoj od vremena razrešenja kmetstva (1918) sve do ovoga rata nisu ustalili. Zanimanje za izgon stoke među seljacima opada, jer nalaze druge izvore dohotka i ne nalaze dovoljno slobodnog vremena za pravilno korišćenje planine.

Gledamo li 5.000 hektara jahorinskih travnih površina, gledamo li njezin slij prema istoku na Paljansku površ i u Vrhpraču, a znamo li veliku potrebu Sarajeva za mlijekom, nadaje nam se sama od sebe misao, ne bi li se taj planinsko-gospodarski kompleks dao bolje iskoristiti, ne bi li se dalo nešto učiniti, da se i Jahorina uključi u područje intenzivnog planinskog gospodarstva po primjeru, kakvih na hiljade susrećemo po alpskim zemljama.

Sjetimo li se puta iz Sarajeva preko Dobre Vode na Trebeviću na Vukelinu Vodu, pa spomena, da se taj put dade lako urediti i za automobilski saobraćaj, Sarajevo bi aktiviranjem Jahorine dobilo odličan izvor živežnih namirnica (mlijeka i mesa). S druge strane, takvom bi se organizacijom proizvodnje i planinarski domovi na Jahorini lakše i brže snabdijevали mlijekom i mlječnim proizvodima, kako ljeti tako i zimi. Treba imati na umu i jak razvitet lječilišnih mjesta u području Pala (oporavilišta za slabe na plućima, bolnica za očne bolesti, dječji domovi za oporavak, i t. d.). Sve su to ustanove, koje trebaju kvalitetne živežne namirnice i to baš mlijeko i mlječne proizvode, a Jahorina je kao stvorena za takvu proizvodnju.

Kod takvog bi postavljanja iskorišćivanja Jahorine došla u obzir i Vrhprača kao zimovalište, pa dijelovi Paljanske površi, Stambulčić a pogotovo Saračevo i Dugo Polje na Ravnoj Planini, koji bi predstavljali proljetište za mlječnu stoku, dok ne stigne doba za izgon na Jahorinu.

Eto, toliko u najkraćim crtama o planinskim i gospodarskim osobinama Jahorine.

Beogradski alpinisti na vrhu Jungfrau (4158 m)

Gradski odbor Planinarskog saveza Srbije za Beograd organizirao je ovoga ljeta pohod na najviše planinske vrhove Evrope. Učesnici su bili najaktivniji planinari i planinarke iz raznih beogradskih društava. Cilj im je bio upoznavanje sa planinarstvom u drugim zemljama i usponi na Jungfrau u Švicarskoj, Watzmann u Njemačkoj, Gross Glockner u Austriji, kao i na druge visoke planine. Plan je sa uspjehom izведен i grupa se vratila obogaćena velikim iskustvom, hiljadama fotografija i novouspostavljenim vezama sa planinarima iz raznih zemalja.

Četvorica iz ove grupe izvršili su uspon na Jungfrau. To su bili prvi srpski planinari, koji su se popeli poslije rata na jedan vrh iznad četiri hiljade metara nadmorske visine.

Noć je već davno prekrila kotlinu jezera u Bernškom Oberlandu kada smo sa našim autobusom nekako pronašli putokaz za planirani »Campingplatz« kraj Lauterbrunnena.

Prije mnogo milenijuma ovuda je probijala sebi put ogromna glečerska masa, a danas kada se granica leda pomakla visoko, Lauterbrunnen je jedan od najljepših alpskih kutaka Evrope.

Između tamnozelenih planinskih masiva vijuga rječica i put. Rječica se rada, a put nestaje pod golemom stijenom Jungfrau, koja se ovdje sva u zasljepljujućoj bjelini jezivo ruši u dolinu.

Niz padinu ruše se pred nas teški stupovi vode, razbijajući se pri padu u prašinastu maglicu čije kapi prijatno miluju po licu.

Na ovom mjestu je jednom prenoćio Goethe i opjevao »Duh vode«. Tu je bio i Byron četiri desetljeća kasnije i inspirirao se za svog »Manfreda«.

U Lauterbrunnenu se osjećamo kao na palubi nekog putničkog preko-oceanskog broda. Ljudi brojnih narodnosti i jezika skupljeni su ovdje za kratko vrijeme na jednom mjestu.

Upoznali smo prvi put jutra po dolasku i grupu mladih engleskih planinara i planinarki. Danas će trojica od njih na Jungfrau. Kažu da su Englezi hladni i tiki, ali ovi su bili tako puni života i humor-a. Zavidjeli smo im malo što i mi nismo mogli sa njima istog dana, ali nam je odmor bio zaista neophodan. Trebalo je da se vrate iste večeri, ali su ih uzalud očekivali. Donijeli su dvojicu tek sutradan. Jednog mrtvog, jednog ranjenog, a treći je ostao vječito počivati na dnu lavine, koja ih je zahvatila pod vrhom.

Sahranijeni su tiko u predvečerje kada je sunce na zalazu obasjavalo rumenim zracima snježne padine Jungfrau. Bila je to iznimka jer se te sahrane obavljaju obično noću, da se ne bi uzbudilo malodušje bogatih inozemnih turista.

Skroman svježi humak u nizu grobova poginulih planinara sa tri kite runolista i tri obična papirića ispisana olovkom: »Od roditelja, od tvojih drugova, od drugova beogradskih planinara.«

Zupčana željeznica od Lauterbrunnena (796 m) do prijevoja Jungfraujoch (3454 m) objekat je kojim se tehnika našeg vremena može ponositi. Mala lokomotiva penje se kao mačka strmom prugom vukući za sobom tri vagona sva u staklu i sa po četrdeset mjesta. Uživamo u vidiku koji sa usponom po-

staje sve širi. Prolazimo kroz Wengen, skupo ljetovalište sa velikim bazenima zagrijane vode za kupače i bezbroj tenis igrališta. U Scheideggu mijenjamo vlak. Uspon je sad oštiri i kompozicija je malo manja. Odavle pa do Jungfraujocha pruga nas vodi stalno kroz veliki tunel. To je bilo jedino moguće rješenje problema željeznice kroz predjele iznad granice vječnog leda. Dva puta se zaustavljamo u ogromnim kamenim halama sa izbušenim prozorima prema vani nad stijenom Eigera. Žmirkajući zasljepljeni naglim prijelazom iz mraka tunela trčimo prema otvorima prozora. U prvi mah nam se čini kao da gledamo u otvorena vrata neke zažarene tvorničke peći. Kad priviknemo oči zapanjeni smo prizorom kojeg smo sada ugledali. Razgovaramo sa Francuzima sa kojima smo u istom kupeu; kažu da su ovdje već treći put, zaljubljeni su u ovu planinu i dolazit će uvijek i opet sve dok im to bude moguće.

Sa mnogim strancima smo se sprijateljili na putu, ali za Francuze je bilo uvijek dovoljno da čuju samo da smo Jugoslaveni i da istog trenutka postanemo prijatelji. Najzad zadnja stanica, to je najviša željeznička stanica u Evropi. Liftom izlazimo iz podzemnog hala ravno u hotel također najviši hotel u Evropi (3454. m).

Od 1896. godine kada je počela izgradnja ove željeznice pa do danas sagrađeno je u stijeni i ledu čitavo naselje. Uglavnom prostorije su sve u tunelima a samo fasade sa prozorima vire prema vani pa izgledaju kao dijelovi nekog velikog ratnog utvrđenja. Tu je sad pored velikog i modernog hotela naučni institut za proučavanje djelovanja visinske klime na čovjeka, astronomski opservatorij i meteorološki institut.

Kako bi rado popili jedan čaj na hotelskoj staklenoj terasi, ali nažalost nemamo za to vremena. Kroz tunel izbijamo na zaravnjeni plato sa velikom švicarskom zastavom u sredini. To je skoro uvijek završna točka ogromne većine izletnika, a samo vrlo rijetkim grupama mjesto sa koga se tek kreće u planine.

Žurno prilazimo zadnjim pripremama. Devet je sati. Dereze su u stražnjem džepu naprtnjače pri ruci i zasad nam još ne trebaju. Mažemo lice i ruke, da se zaštитimo od sunčanih opekotina. Stavljam zaštitne naočale, vezujemo gležnjače. Raspoređujemo filmove i čokoladu po džepovima. I, najzad, vezujemo se. Sa vodičem će krenuti prvi navez — Paja i naš voda puta Bane. U drugoj nalazimo se nas trojica bez vodiča. Dogovorili smo se da prvi ide, kao najlakši po težini, Bata, ako nađemo na neku ledenjačku pukotinu on će najmanje propasti i lako ćemo ga izvući. Mene su kao, navodno, sa najboljom kondicijom stavili u sredinu da bi osiguravao prvog i zadnjeg, i kao treći išao je drug Mile Golubović.

Prvi je navez prilično odmaknuo naprijed, kad smo mi bili gotovi za polazak. Pola deset je i mi krećemo. Sretno! Sretno! na par raznih jezika i noge nam već gaze po firnu. Užeta smo labavo prebacili preko ramena i tako idemo par stotina metara naniže sa prijevoja Jungfraujoch početnom dijelu Aletsch glečera. Na polasku smo se toliko skoncentrirali na tehničke pripreme, da tek sada imamo vremena da malo detaljnije pogledamo oko sebe. Za leđima nam ostaje Mönch i prijevoj Jungfraujoch sa naseljem. Lijevo je blistava vijugava ledena masa Aletsch glečera opkoljena kolonadom poluzasneženih ljubičasto-bijelih vrhova. Na obzoru ni tračka magle ni oblaka.

U dolinama se to zove lijep ljetnji dan, a ovdje najoptimističnije rečeno dan pun eventualnih iznenađenja. Sa respektom promatramo velike snježne strehe i komade naherenih ispucanih ledenih gromada, koje nam se nadnose

cijelom desnom stranom našega smjera kretanja. Sunčani dan je tu najčešći povod da se nestabilne mase otkinu i krenu naniže brišući na svom putu sve. Ali zašto bi se to baš nama moralo dogoditi?

Sad već vidimo dobro skoro čitav predio kroz koji ćemo danas proći. Trudimo se da uočimo neku grupu koja bi bila na njemu. U daljini otprilike na jednoj trećini puta četiri točke kreću prema vrhu, zaustavljaju se, odmaraju i poslije nekog vremena kreću natrag nama u susret. A dalje iznad njih sve je bijelo i bez ikakvih kretnji. Izgleda da ćemo mi biti danas jedini gosti vrha.

Međunarodni Kempingplatz planinara u Lantenbrunenu

Foto: M. Đorđević

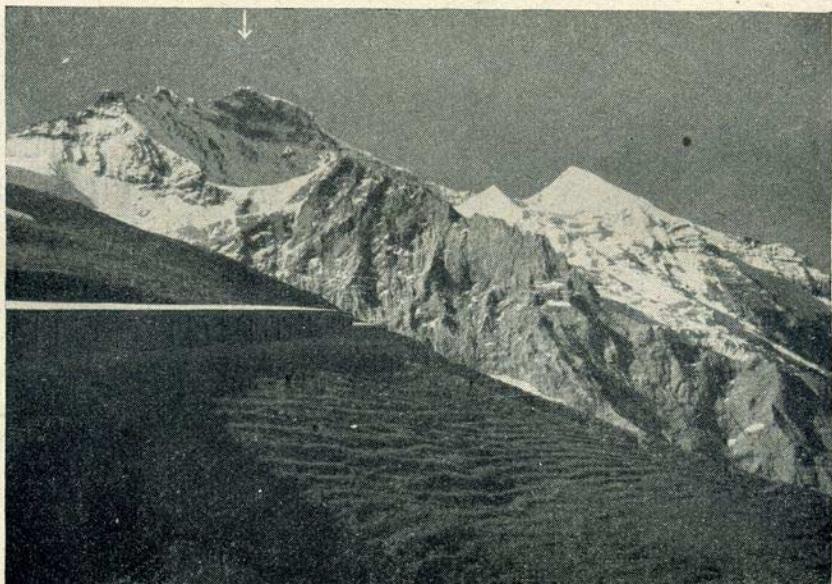
Prvi navez stao je i mi im prilazimo. Drugu Bani je pozlilo, teško mu je, krvari iz nosa. Prvi znaci visinske bolesti. A on bi ipak htio dalje. Uvjeravamo ga da se mora vratiti. Teška srca se odvezuje. Već mu je malo bolje. Nailazi grupa Švicaraca koju smo maloprije vidjeli, i Bane se vraća sa njima. Pozdravljamo se s njim i polazimo. Žao nam je, zar baš on koji je najviše truda uložio da bi došli ovdje, pa da se ne popne na vrh.

Prvi navez, sad od dvije osobe, krenuo je naprijed; odmakao nam je skoro za čitav kilometar. Mi napredujemo jednim ravnomjernim stalnim tempom. Teško hodamo. Noge nam upadaju do koljena i nestabilne su.

Prestaje blaga uzbrdica i počinje prvo manji a onda oštiri uspon. Sad idemo upravo uz samu sredinu jezika ledenika, onog dijela, koji silazi na vrh Jungfrau. Počinju i kod nas fiziološke i terenske teškoće. Osjećamo glad za kisikom. Dišemo ubrzano, zastajkujemo češće, da bi dublje disali i odmorili mišiće. Srce nam lupa malo neuobičajeno. U sljepočicama osjećamo pritisak i zujanje. Trebalо je da jedan dan prije uspona provedemo na Jungfraujochu i da se malo aklimatiziramo, ali nam je nažalost iz puno razloga bilo to ne-

moguće. Volja je tu da se bori sa umorom i teškoćama i ona pobjeđuje. Strmina je takva da cijelim prednjim dijelom tijela dodirujemo snijeg. Vrućina je, sunce peče žestoko po otkrivenim dijelovima vrata, lica i golim rukama, a kad navučemo kapuljaču i spustimo rukave nesnosno je vruće.

Prolazimo dijelom na kojem nije bilo ni daška vjetra, pa je disanje postalo vrlo teško, a umor neočekivano velik. Ovo je bila posljedica pojave, koja nastaje kada za sunčanog dana leži nad površinom leda sloj zraka prezasićen vodenom parom stvorenom od isparivanja pod utjecajem sunca, a zadržan niskom temperaturom uz tlo. Srećom to nije trajalo dugo. Sa pojavom

Jungfrau gledan iz Klein Scheidegga. (U prvom planu početak tunela električne željeznice)

Foto: M. Đorđević

povjetarca nestalo je i ove smetnje i kako je sada bilo priyatno disati svježi zrak planine, koji je donosio vjetar. Imamo više snage i napredujemo brže.

U planinama oko nas čuo se podmukao tutanj, zatim pauza, pa onda jeka, jedan, dva, pa stotinu. Svi u raznim tonskim visinama i intervalima. Čitav koncert, ili kao da doline i vrhovi vode neki nerazumljivi bučan razgovor. A mi, kao da ništa nismo čuli. Čini nam se da oglaćujući se na pojavu lavina možemo postići da ih nestane. Koncert se nastavlja i postajao sve bučniji, a na mahove ličio je na artilerijsku pripremu pred jurišem. Mahinalno u istom trenutku skrećemo sva trojica pogled na ledene strehe nad nama. Zgledamo se i ubrzasmo tempo bez ijedne riječi. Dvije male lavine otisnuše se i **zastaviše** prije nego što su stigle do nas. Nije nam bilo baš jako priyatno! Ali nove teškoće učinile su uskoro da smo i to za čas zaboravili.

Nailazimo na prvu ledenjačku pukotinu. Pružila se dugačka i crna upravo preko našeg smjera. Široka svega 1,5 m ali sa nesigurnim rubovima od novo-

napadalog snijega. Zatežemo naše nylon uže. Približavamo joj se oprezno i osiguravamo. Jednim zaletom Bata ju je preskočio. On i Mile osiguravaju mene i najzad prelazim zadnji.

Nismo prešli ni stotinu metara a čeka nas nova pukotina, šira i nezgodnija od prve. Njena je druga strana stepenasto viša za čitava dva metra od donje, naše strane. Promatramo mogućnost zaobilaska, ali to odbacujemo. Ponovno

Preko glečera na prijevoju Rotalhorn

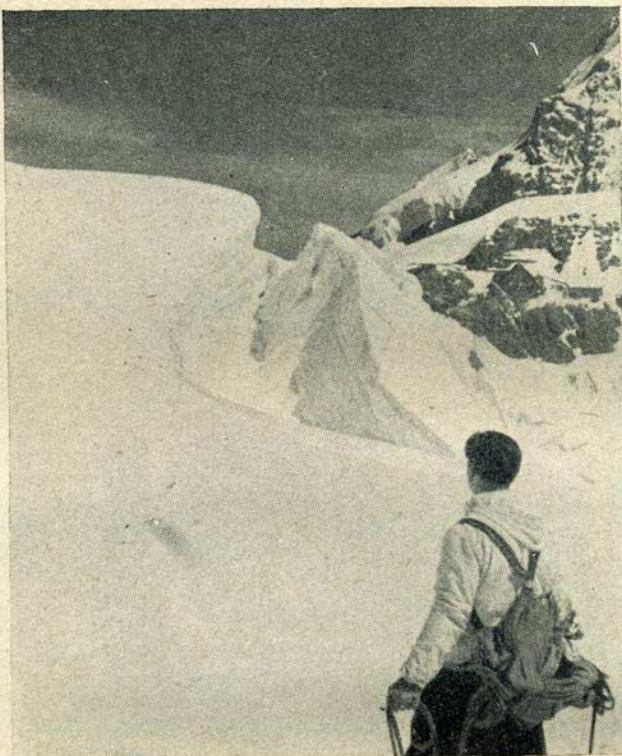
Foto: M. Đorđević

dvostruko osiguranje prvog. Sretan skok sa duboko zabijenim cepinom u tlo, noge su pronašle oslonac i on je prešao. I moj je skok uspio. Sad se nas dvojica udaljavamo od otvora. Nogama sabijamo snijeg ne bi li dobili kompaktniju masu za zabadanje cepina za osiguranje. Najzad i Mile skoče ali doskočište je od naših nogu i tijela postalo strmije i nezgodnije za učvršćenje poslije skoka. Poslije jednog grčevitog pokušaja da se cepinom zadrži, on je poletio u pukotinu. Nisam vjerovao da je tako težak, a da je moja rukavica i koža na ruci tako tanka, ali osiguravao sam ga dobro i pao je svega par metara dolje. Bata je video šta se događa i uže za mojim leđima se zateglo. Iz pukotina ga čujem »visim lijepo, vucite me!« Pošto me je Bata još bolje učvrstio za svoj cepin, a ja se ukopao duboko u snijeg, izvukao sam Milu pažljivo i polako. Bio je samo malo ogreben. Nastavili smo poslije nekoliko minuta dalje.

Noge upadaju sve dublje; još malo i mi smo izbili na prijevoj Rotalsattel na 3886 m visine. Zaokupljeni tehnikom kretanja već dugo vremena gledamo samo snijeg pred sobom, uže i leđa druga iz naveza. Pred očima nam se otvorio

neizmjerno širok vidik prema zapadu. Zastali smo zadržani, ali za kratko. Sad tek nastaje najopasniji dio našeg današnjeg puta. Uspon na sam vrh.

Žvačemo slatkiše i odmaramo se. Krećemo dalje i najzad nam ne visi više nikakva bijela streha kao Damoklov mač nad glavom. Još zadnji napor uz

Pred ledenom pukotinom na Aletsch glečeru

Foto: M. Đorđević

strmu južnu stranu vrha. Ići ćemo nešto koso ulijevo da bi zatim jednim skretanjem u obliku slova s izbili na vrh. Vidik je veličanstven, čini nam se da sa ovog mjeseta možemo sagledati cijelu Zemlju do kraja. Jedino je zaklonjena strana k vrhu. Krećemo se sa najvećom mogućom obazrivošću. Sunce je visoko i sada žeže izvanredno jako. Po otkrivenoj koži osjećamo da nas peče. Probiđamo se do iznad pojasa kroz snježni nanos. Dvije crne alpske vrane prave spiralne bravure oko vrha.

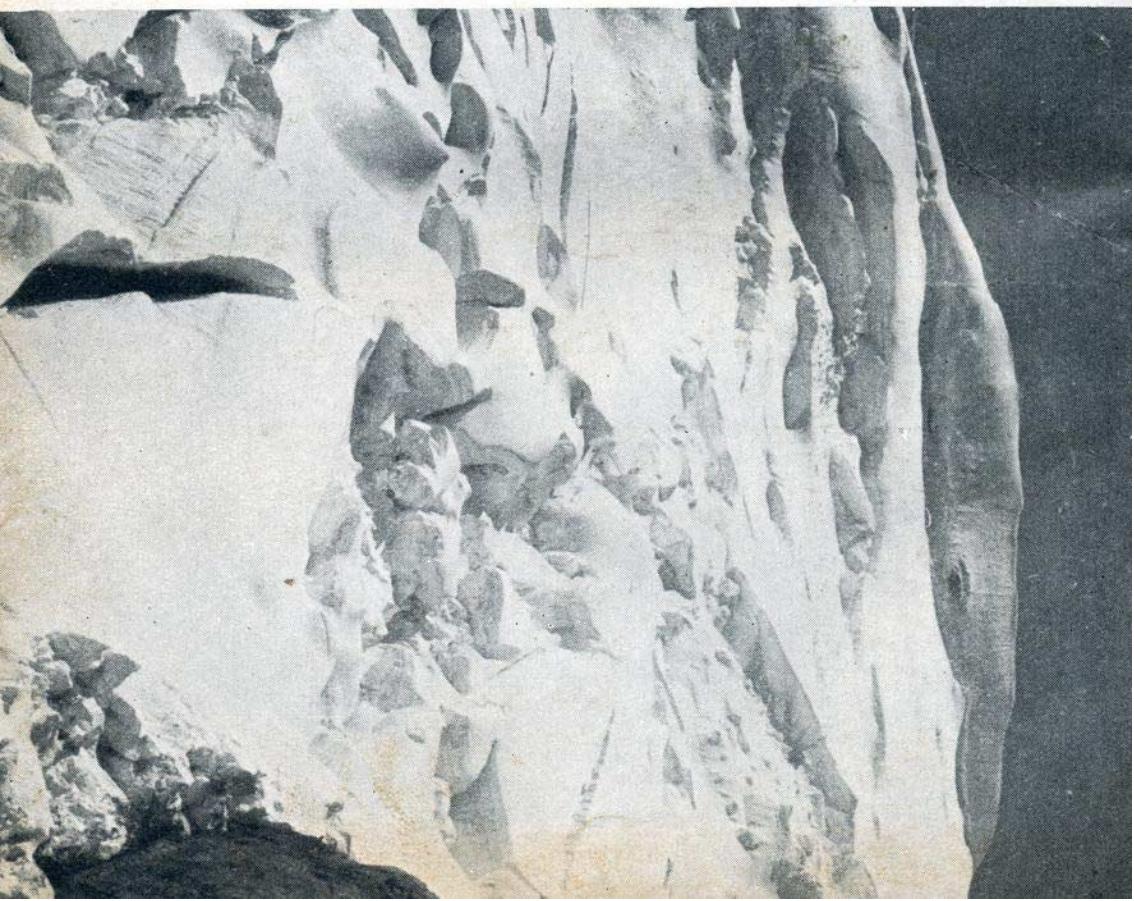
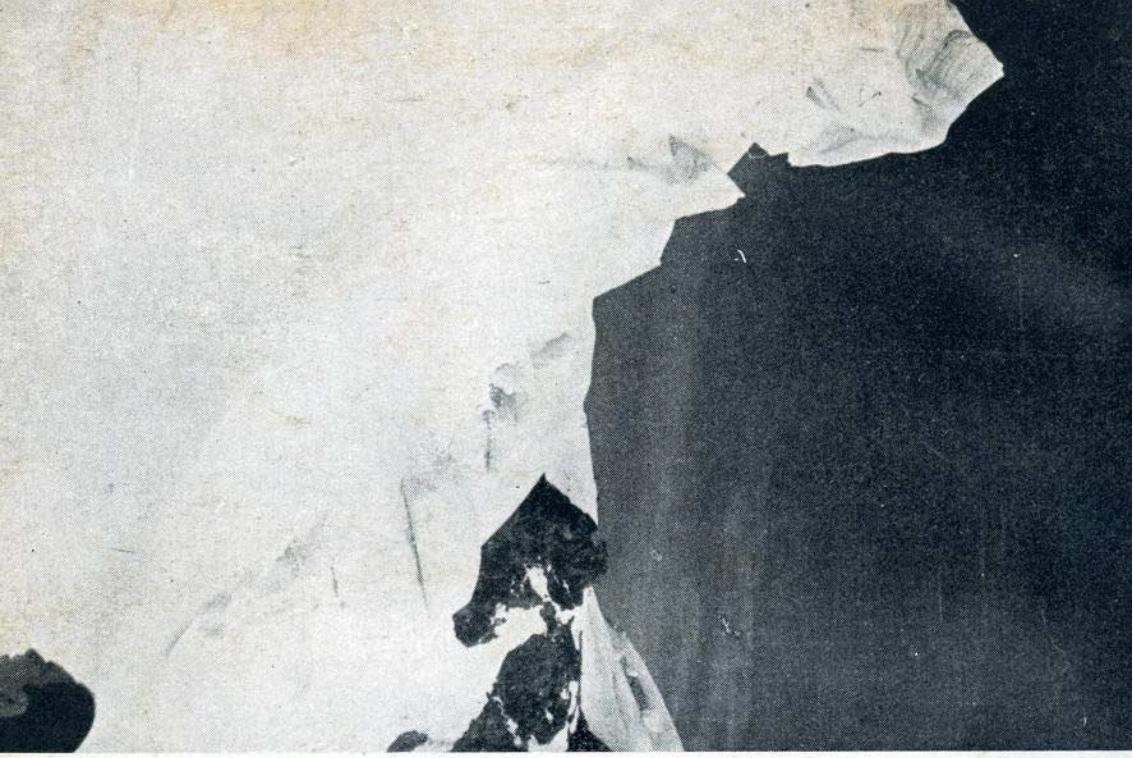
Pred vrhom smo. Prilazimo mu preko nekoliko velikih žutih kamenih ploča. Vječite oluje koje ovdje duvaju nisu dozvolile da se snijeg tu zadrži. Još par koraka i vrh je naš. Izgleda običan čak bez uobičajene piramide i bez kutije sa pečatom. Ali 4158 m visok! Bilo je 14 sati. Naše uzbuđenje nadjačavalo je umor, čestitali smo jedan drugome i bili smo sretni.

Pred nama se pružio nezaboravan prizor. Mnoštvo vrhova, udolina i ledenjaka koji se slivao sa oblacima na dalekom obzorju. Trudim se da što više

Prisojnik (Jul. Alpe)

Foto: E. Rakočević

zapamtim. Eiger i Mönch su nam kao na dohvatu ruke, a nešto dalje strši kao igla vrh Finsterarhorna, monumentalni masivni Aletschhorn. Na sjeveru svjetluju se u zelenim kotlinama divna jezera. Na jugu se ponovo dižu golemi, ledeni masivi srebrnaste Monte Rose, Breithorna i Matterhorna.

Iz smjera našeg puta je zatutnjalo. Prvo velika streha, a onda masa snijega pokrenuta njome srozali su se preko jednog dijela naše staze. Vodič Švicarac se zabrinuo i forsirao je što skoriji povratak.

Nadovezujemo se i krećemo istim smjerom natrag. Naš navez sada polazi prvi, ali su kod Mile nastupile teškoće, pa odlučujemo da spojimo naveze. Sad je Mile između mene i vodiča, pa se osjeća sigurnijim.

Žurimo kroz dio najugroženiji lavinama. Sedlo prelazimo lako, pukotine već poznajemo i sa ove strane se prelazi lakše. Niz padinu prema glečeru vozimo se sjedeći kočeći cepinima. Prelazimo glečer. Najzad izašli smo iz opasnog terena. Odmaramo se. Posjedali smo na naprtnjače i dišemo zadihano. Dolazi predvečerje. Na zapadu iznad surih silhueta vrhova zalazila je kao krv crvena sunčeva lopta, razbacujući zadnje zrake po zažarenim planinama.

Umiranje dana u ovim planinama gdje oči ne dosežu ni komad nezasnjenog tla i gdje je zrak toliko čist, neobično uzbudjuje i ostaje dugo u sjećanju.

Malom uzbrdicom izbijamo do hotela. Vidimo Banu. On nas čeka sa fotoaparatom u rukama. Slika grupu i svakog pojedinačno. Grli nas i čestita nam. Svi smo sretni. Osam je sati i opet nemamo vremena da popijemo čaj, ako hoćemo da uhvatimo posljednji vlak za dolinu. Jedva stižemo da udarimo pečat Jungfraujoch u planinarsku knjižicu i da uskočimo u vlak.

Večer se spuštala na zasnežene vrhove kad smo stigli. Osam je sati, u Lauterbrunnenu su nas čekali naši drugovi.

Ledene strehe — Aletschgletscher

Foto: M. Đorđević

Medvednica i planinarstvo

Planinarski savez Hrvatske nabavio je prvu poslijeratnu spomen-knjiga u Tomislavovu domu na Sljemenu te zamolio planinarskog aktivistu i našeg suradnika prof. Vladimira Blaškovića, da povodom 80-godišnjice planinarstva u Hrvatskoj za tu značajnu kronologisku dokumentaciju napiše adekvatni uvodnik. Odazivajući se pozivu drug Blašković napisao je ovo:

Lijepa je i zanimljiva naša zagrebačka gora Medvednica.

Svojim postankom, geološkim razvitkom i sastavom svojih stijena taj paleozojski ostatak starog panonskog kopna i otočni svjedok žive tercijarne vulkanske djelatnosti danas je toliko šarolik prirodnji mozaik, da je to uistinu pravi i mnogostrukim raznolikostima bogat naravni muzej. Naša je Medvednica golema prirodna knjiga, u koju je čovjek već u najstarija vremena radoznalo zagledao i željan znanja uvijek je rado čitao.

Na rebrastim padinama i blago zatalasanim ograncima naše Medvednice isписан je i znatan dio povjesnice hrvatske. Na njenim vinorodnim kosinama i terasastim zaravnima visoko je uzdigao buntovnu luč Matija Gubec i usprkos krvavoteškom porazu ipak je već tada, 1573. godine, veličanstveno trijumfiralo na tom tlu narodno poštenje, a borbenu težnju tlačenog naroda za pobjedom stare pravice i domovinske slobode ostala je živa sve do novog doba, do ephalnih dana Narodnooslobodilačke borbe i naše Narodne revolucije pod vodstvom pravnuka starih zagorskih puntara, borca-heroja za prava radničke klase Josipa Broza-Tita.

Planinarstvo u Hrvatskoj i Medvednica pojmovi su nerazdvojni te čine organsku cjelinu. Na medvedničkim proplancima zaiskrile su se prve zamisli o »družtvu za lažnju po gorah« i na posljednjoj najnižoj diluvijalnoj terasi pod »starim krovovima« na »gričkim goricama« južne medvedničke podgorine, u odrazu naprednih misli svog doba i u znaku hrvatskosrpskog bratstva i jedinstva osnovano je 1874. godine Hrvatsko planinarsko društvo. Već 1877. podignuta je navrh Medvednice (na Sljemenu, 1035 m) drvena piramida; godinu dana kasnije (1878) podiže gradska općina zagrebačka lugarnicu s prvim planinarskim skloništem kod vrela jugoistočno ispod vrha, a 1897. godine povezan je Zagreb sa Sljemetom dobro izgrađenom turističkom cestom. Otada do danas tisuće je ljudi posjetilo Medvednicu i njeno Sljeme.

Ovaj moderni planinarski hotel »Tomislavov-dom« navrh medvedničkog grebena podignut je nakon što je stari dom (na mjestu lugarnice i prvog planinarskog skloništa) izgorio 1934. godine. Podiglo ga je Hrvatsko planinarsko društvo zajedničkim i drugarskim naporima svih planinara Hrvatske. Zato taj naš planinarski dom volimo i rado svraćamo pod njegov krov.

Ova spomen-knjiga nije prva na Sljemenu. Već sedamdesetih godina postojala je spomenica u prvom planinarskom skloništu, ali se i njoj, kao i drugom historijskom dokumentacionom materijalu zameo trag u toku burnih revolucionarnih dana 1941.—1945. godine. Otvaramo novu i prvu poslijeratnu planinarsku spomeniku u svom domu na medvedničkom Sljemenu, Planinarski savez Hrvatske želi i na taj način i na ovome mjestu obilježiti ovu značajnu 1954. godinu, kad planinari Hrvatske u bratskoj suradnji s planinarama čitave Jugoslavije proslavljaju 80-godišnji jubilej osnutka prvog planinarskog društva na jugoistoku Evrope.

Uzlaz na Velebitsku Visočicu (1619 m)

Kad listamo stare brojeve »Hrvatskog planinara«, lako možemo opaziti da su naši stari pioniri posjećivali Velebit u razna godišnja doba, i mnogo češće nego što mi to danas činimo. Nije ih kod toga smetalo što na Velebitu nije tada bilo ni jedne planinarske kuće, a ni to što su prometne veze bile daleko teže nego danas. Brižljivo su oni pripremali svoje pohode, i redovito ih objavljivali u svojem glasniku. Svaki opis njihovih pohoda odražavao je veliko zadovoljstvo i užitak zbog susreta sa surovom prirodom planine, a pored toga su se i pisci članaka odlikovali vedrim i duhovitim načinom opisivanja.

Jedan od takvih opisa bio je i članak Dragutina Franića, srednjoškolskog profesora u Gospiću, koji je bio štampan u broju 4 i 5 prvog godišta »Hrvatskog planinara« godine 1898. Taj zanimljivi članak donosimo, zbog njegove duljine, u skraćenom izvodu.

Ur.

Na poziv »Hrvatskoga planinarskoga društva« u Zagrebu, koje je u svojoj ovogodišnjoj glavnoj skupštini odlučilo pokrenuti osnutak svojih podružnica po cijeloj Hrvatskoj — Slavoniji, pozvao je presvjetli gospodin, veliki župan, B. pl. Budislav Ljević-Prijedorški, dne 19. lipnja o. g. u prostorije hrvatske čitaonice u Gospiću sve poznate prijatelje i ljubitelje božanske prirode i njenih tvorevina i to ne samo iz Gospića, nego i iz obližnje okoline na zajednički dogovor radi osnutka podružnice u Gospiću. Riječ bi slovo, a slovo djelo. Taj isti dan upisa se 20 članova u podružnicu u Gospiću. Iza toga ne predje ni pet-šest dana, a g. nadšumar M. Drenovac sa svojim »štabom« gg.: A. Blaškovićem, D. Travicom, M. Lopašićem i D. Franićem razasla okružnicu s prijateljskim pozivom na zajednički put na Visočicu, koji se je priredjivao dne 2. i 3. srpnja o. g. Odlazak iz Gospića bijaše uređen za 2. srpnja u 2 sata poslije podne kolima do Divosela, a dalje pješke k vrhu Visočice, gdje se je imalo večerati i prenoćiti. Dne 3. srpnja u cik zore uzpinjanje na vrh vrha Visočice, da se na njoj veličanstveni prizor — sunčani ishod — sretne. Poslije toga doručak na vrhu Visočice, a zatim silazak u selo Čitluk, gdje će se objedovati i natrag u Gospić kolima povratiti. Radi hrane, odore i putne prtljage, kao što i radi drugih nužnih sporazumaka držan je dogovor dne 29. lipnja o. g. u 3 sata poslije podne.

Na onome istom mjestu, gdje je dne 19. lipnja o. g. živa riječ presvjetloga gosp. velikoga župana uzdignula misli i srca svih prisutnih u »vilovito stijenje« i »mirisano smilje« velebitskih vrhova, sedala, duliba i vodica (vrela) nadje se opet na okupu upravo dvadesetorkica, koji vjeru daše, da s Visočice pozdrave braću naokolo, a napose kršnu Liku, junačku koljevku i divnu Dalmaciju, krilo sokolova.

Od Petrove pak do nedjeljice
Ide telal od uha do uha
Na sve strane bijele Visočice
Glas dopade u ravne Kotare,

Da susretnu vinom crvenikom
Svoju braću preko Velebita.
Najtečnijeg ovnjujskoga mesa
Dade Vrebac selo ispod Staze.

Divoselo pusto ostanulo
Na vrh hoće i staro i mlado!

Iz Gospića (565 m.) ide dosta prilična cesta s istočne strane gaja Jasikovca i Vodroga polja do Divosela. Do visa ima 566 m. ima oko 6 km. duljine. Od Divosela dalje vodi izderana kolovozna putina pokraj zapadnoga izdanka Debele glavice (756 m.), oko koje na mnogo mjesta izbijaju vrela i pištavci. Tu su vrela: Točak, Grubovac, Šegrtovac, Banovac, Grabovac, Voznik, Korito, Bešlinac, Kljainovac, Pirovište, Vratolom i Drijenac. Na Debeloj glavici ima i jama i to: vrlo duboki vršeljak Pajić, Lisanovka, Šarovljevica i Crmušatice. Debela glavica zarasla je ponajviše bukovom šumom. — Od kuće Trošelja razdvaja se put. Desno se prelazi preko jednog potoka i dolazi se pod velebitsku stranu Burovaču. Tamo se u velebitskome izdanku nalaze ova vrela; Burovača, Rakovac, Delukino vrelo, Lopuža, Krivaja, Risovac, Prosina i Vodica. Izpod šume Šedrvana ima i tri mala jezerca, t. z. »Jezerca«. — Od visa 566 m. u Divoselu do strane Burovače ima oko 7 km. a od Gospića do 13 km. duljine ili oko 2 sata vožnje, (jer je ovdje ondje dosta slab put). Od Gospića do Burovače ide se južno. I s Burovače dalje ide se južnim smjerom do Podzidinā i to ispod Njegovanā gorskim putem izmedju Maloga Orljaka (689 m.) koji ostaje na desno i Velikoga Orljaka, koji nas prati slijeva.

Na Stražištu se natrpavaju na kola iz gore svučena drva. Više Stražišta udara jedna v l a k a (put, kojim se drva vuku niz goru) na desno u Zovinovac ili t. z. Medjedjak, a druga ide lijevo strmom i vrletnom uzbrdicom k Podzidinama (572 m.) Kod Zovinovca je znamenita Venina lednica.¹⁾ K njoj je pristup dosta težak. Nalazi se u krču više Prosina izmedju Maloga Orljaka i Krča, otkuda se ide na Š a r i Č a d u p l j e. Ta je lednica vrlo duboka. U njoj je vječni led do koga se teško silazi i vadi se ljeti za prodaju u Gospic kao što i iz pećine, kojoj se ide od vrela Zovinovac na istok. Za Malim Orljakom u Zovinovcu ima P o n o r, u koga se sljevaju bujice s gore, a izviru u Delukino vrelo na Dulibe i teku u Brušanicu. Zovinovac pećina ide vrlo daleko ispod zemlje.

S Podzidinā vrlo je milovidan izgled na kraj oko Debele glavice. Podzidine su, kao što im ime kaže, ostanak temeljnih zidova nekadanjega grada, s koga je bio osobito vidan pogled na Ribničko polje. Zapadnu stranu Podzidine provalio je Ciro Plečaš, tražeći novce pred 60 godina i tako je nastala ona mala pećinica pod Podzidinama. Iz te se pećinice vidi, da je to sve za temelje nabacano kamenje. — Put od Stražišta do iznad Podzidina traje do 1 sat hoda, dosta je strm, vrletan i naporan, jer se tim putem vuku drva, koja su ovoliko kamenje i babulje po putu navaljala. Ta bi se vlaka mogla lako obaći, budući je od Burovače do iznad Podzidina već prosječen prolaz kroz šumu, koga bi trebalo samo očistiti i urediti.

Od Pidzidina dalje vodi dobar, mehak i sjenovit nogostup do vrela Vodice u Maloj Podzidini. Ovaj se nagostup sastaje iznad Podzidina sa starim prijelazom preko Velebita, kojim se tumaralo iz Divosela u primorski T r i b a l j i L i s a r i c u. Tim je putem kriomice preganjano: vino, rakija (kumovica), ulje i sô iz Dalmacije u Liku. Dosta je putnika na tom prelaženju od studeni i zime za uvijek zaglavilo. Od staroga puta udara jedan nogostup na desno, ali se tim nogostupom ne smije zaći, nego se treba držati lijevoga puta, koji ide

¹⁾ Za špilje i pećine sa vječnim ledom ispravniji je naziv lednica, nego ledenica, jer se svakoj ledenoj pećini može kazati ledenica. — U Gorskem kotaru zove narod pećinu (špilju) sa ledom »ledenica«; na Velebitu zabilježismo i riječ »ledinjača«. Ur.

šljemonom bila (pogodan izraz za njemačko Kammlinie). Idući tim putem, vidi se na lijevo Veliki Orljak (1120 m.), a na desno Podzidine (u spec. karti zapisano je Urlaj 1139 m.). Preugodan je hod tim putem i milovidan izgled na lijevo na velebitske obronke, njegovo podnožje i na jedan dio Like. S obronaka bila izbijaju mjestimice vrelca i pišavci. Ogromne, nevremenom povaljene trupce i balvane zahvata i troši Zub vremena. S bjelogoricom, koja nas je od Burovače svedjer pratila, počinje se miješati crnogorica. Pojedine šuplje bukve služe za lov puhova. Bukva se pri dnu zasiječe, potpali se dimom slame i šušnja odozdo, a na gornji kraj šupljine postavi se vreća, u koju se hvataju pusi.

Od vrela Vodice do strmog i kamenitog mjesta, zvano Pijesak, ide se voljkom položinom kroz šumu u čistom gorskem vazduhu, tako da se čovjeku od milinja i dragosti upravo grudi šire i misli na krasnim vidicima zanašaju. Tu se istom osjeti planinarsko uživanje i pojmi neustrašivo zanašanje alpinskih putnika za vratolomnim uspinjanjem. Za jednosatnoga laganoga uspinjanja dode se do napomenutog Pijeska, zvano i Pijeski, gdje pri hodu treba i ruke nogama 'u pomoć pružiti. No i taj mali strmac, od kojih 400 koraka, jako je blagodaran, jer se s Pijeska otvori divna panorama velebitskih obronaka i Ličkoga polja. Iza toga Pijeska za nekoliko časaka eto nas na Jandrinoj i Trošeljevoj poljani. U spec. karti zapisano je samo Poljana (1130 m.) i vrh Poljana (1442 m.) Tu se putevi rastaju. Jedan nogostup vodi uljevo na Visočicu, a stari put ide desno k Vratima na medji Dalmacije i Hrvatske. U sati poslije podne stigosmo na Jandrinu poljanu.

Jandrina poljana je dugoljasti gorski proplanak, ispod koga se uvalio zavojiti dolac. Iznad doca digla su se tri vrha, obrasla bukovom i jelovom šumom. Ispod Jandrine poljane k sjeveru nalaze se Mrkovci, vrelo hladne i pitke vode. Stoga vrela donešena nam je voda za piće. Jandrini poljanu okružuju na sve strane velebitski vrhovi. S nje se vidi vrlo lijepo Ličko polje ispod Velebita sve do Pazarišta. S nje je osobito slikovit pogled na primorsku stranu Velebita. Od Jandrine poljane črtvrt sata hoda putem u Dalmaciju nalazi se desno Maksimova stolica. To je pločasti kamen, što ga je postavio Maksim Potkonjak, goneći vino iz Dalmacije iz ravnih Kotara. On bijaše snažan i imatan seljak, pak je htio, da se oko njegove kamene stolice odmaraju putnici. — Jandrine poljane hvata se k sjevero-zapadu Samar (1386 m.) i Vela Klepetuša (1450 m.), a ispod njih se uvalilo s primorske strane Šarića duplje (864 m.) i Sugarsko korito, a ispod ovih opet poniže Veliko duplje (913 m.) i Japage. Na Ravnome Samaru ima oveliki proplanak, na kome naraste svake godine do 100 centi sijena, koga šumski erar na dražbi javno prodaje. Dalmatinski Kotorani pasu po ljetu (obično od Antunja do Gospojine) svoja stada po primorskoj strani Velebita i dolaze sve do Jandrine poljane. Oni, koji preko međe dalmatinsko-hrvatske preganjaju svoja stada, plaćaju našemu šumskom eraru po 6 nvč. od glave blaga za pašarinu. Držvni šumar iz Gospića ide svake godine u ove velebitske krajeve, da, idući ranom zorom od stana do stana, pobroji glave blaga i da pokupi pašarinu. Dalmatinici se rado zalijeću i po drva u naše strane Velebita, te ih snažaju na more na prodaju, i to ponajviše u Lisariću, Trstenicu i Kruščicu. Radi toga nastaju kad i kad okršaji između naših lugara i Dalmatinaca.

Od Burovače do Jandrine poljane raste ponajviše bukva i jela, a vidja se: javor, jasen, grab, negnjila, mukinja, bazga, smreka i tisa. Ostalo vrlo rijetko

bilje, za koje se do sada nije znalo, da ga u Velebitu ima, brao je i spravio prof. dr. Stj. Gjurasin u svoju požudnu biljarsku torbu, pak će on napose s time naše botaničare iznenaditi. — U tom predjelu najobičnije su životinje: srna, zec, tvor, vjeverica, vidra; pak: jarebica, divlji tetrijeb, orao (krstaš i sivaš), soko, divlja patka i guska, žuna i pupavac, te gušteri, zmije manje i veće (ima ih po kazivanju ljudi do 3 m. velikih). Vukovi i lisice pootrovani su, i medvjed se mjestimice još pokazuje. Od risa ostao je spomen u imenu vrela Risovac.

Ostavimo sada strmine i omare (hladoviti gustici), pak se časak ogledajmo po Jandrinoj poljani, da vidimo, što se zbiva u šušnjatoj sjenici i njenu okolišu. Na Jandrinoj poljani bijaše u zaklonici napravljena sjenica od granja, a u njoj nastrta trava za naše noćiste. U sjenici i oko sjenice polijegalo se kao u taboru, ali pred samom sjenicom bijaše najidiličniji prizor, koga je pratilo milozvučni pijev nevidljivoga crvendača.

Pred sjenicom na Jandrin-poljani
Hitre sluge vrte janjetinu
Uz žeravu na bukovu ražnju,
Miliju se pretilom slaninom,
Da pečenje još tečnije bude.
U žeravi dva duboka lonca,
Nakrcana govedskijem mesom,
Začinjena salom i paprikom,
Da pečenju pootvara pute.
Al' da vidiš čuda golemoga
Izpod grma, što no ono viri? !
Rekao bih: pod vijencem djevojka,
A ne bure crvenike vina.
Malo vrijeme bješe postajalo
Ali nastala graja na sve strane:
Ko ponese žlicu i vilicu,

Taj se maša u utrobu lonca;
A tko nema žlice ni vilice,
Taj se ne da od gojnijh rebara.
Poslije toga ljuta okršaja,
Kad zaškrinu i pipa i ruka,
Teći poče rujni Dalmatinac.
Prvi skače društva harambaša
I zagrmi, što mu grlo nosi:
Bog da živi Hrvatsku domaju!
Nasta zveket podignutih kupa,
Nasta prasak ubojna oružja,
Nasta jeka brda i dolina
I probudi velebitske vile,
Da se dižu braći na veselje,
U junačko da s' hvataju kolo,
I da eglen do zorice čine.

Jošte zora ni zabijelila,
Ni Danica pomolila lica
Viknu telal od glave do glave:
Hazar momci, hazur uspinjači,
Da krenemo na vrh Visočice!

Dne 3. srpnja u 3 sata u jutro krenusmo dalje. S nama podje i svih 16 pratičaca, koji su nam nosili prtljagu i hranu, te nam put pokazivali za nagradu od 1 for. (za svakog pratioca). S Jandrine poljane vodi nogostup kroz šumu šljemenom bila, koji se diže k vrhu Visočice. U 4 sata stigosmo na gorski proplanak, t. z. Strugu i zatekosmo temperaturu od 16° C. Cijeli taj sat pratila nas je magla, pak su nam ponesene baklje u dobar čas došle. Na toj Strugi nastala pravo komešanje zračnih struja, preganjajući maglu amo tamu. To je vrlo zanimiv gorski pojav, koji se u ravnici ne može tako lako vidjeti. Idući dalje kroz mali omar, hvatasmo se vrhova Visočice, kojih ima četiri na broju do njezina pojnavišeg visa (1619 m.) kamo stigosmo u 5¹/₂ sati u jutro i zatekosmo cijelu Visočicu gustom maglom obavitu sa temperaturom od 11° C.

Kameni vrhovi Visočice obrasli su s ličke strane mjestimice šikarjem, ponajviše klekovicom, a s primorske strane travom i dračem. Po šljemenu vrhova Visočice kopali su naši pratioci srčanik-korijen, koji se reže u šljivovici ili kumovicu za liječenje kašlja, srdobolje (lijavice) i boli želuca.

Na vrhu Visočice nasta u našemu društvu pravi planinski život. Ko je god slutio, da ima još štogod od ponesene zaire za hranu, taj se grčevito hvata u utrobu torbe, te izvlači nogu od kokoši ili skrišku sira bijelog, il' po koju komišku sardelju. Neko guta ždrkljaj šljivovice, neko konjak (cognac) na usta naslanja, neko pako crveniku vino, da rastjera i studen i maglu. Dok su se putne torbe istraživale i izvrtale, dotle su naši vjerni pratioci navalili granja, ukresali vatru i stali za nas doručak pripravljati i to vinom, a ne vodom hladnom, jerbo sve bješe ponestalo. To i njima bog i sreća dade, te ih zapravo cijeli doručak.

Magla nije nikako htjela, da se razidje, nego se je od časa do časa kao pomamna motala iz Like preko velebitskih vršina i duliba. Nije bilo druge nego udariti u razgovor i pjesmu. Međutim sam bio uhvatio starca Gjukana Janića, koji dobro pozna cijeli predio Visočice, da mi priča, gdje je koje vrelo, ponor, pećina i dr. Moj Gjukan odveza, kao da iz knjige čita i osim već napomenutih vrela, ponora i pećina stade nabrajati: K sjeveru ispod Visočice ima dobre vode u vrelu Crljeni potoci, k jugu od vrha Visočice jest kapnica Jezerina. U nju voda samo kaplje, ali je vrlo ledena. Sjeverno od napomenute Struge nalazi se vrelo Potoci, za tim vrelo Struge na putu na Palež k lugarskoj pošti. Oba vrela jesu zapadno od Visočice. K jugo-istoku od Visočice ispod vrha Jelovca (1602 m.) na dalmatinskoj medji vrlo je dobro vrelo Bobika, i to kod Jelovačkih vrata na istok, a na zapad je vrelo Korana. Kad se ide iz Like počiteljskim putem k moru, pak se niže Jelovca s morske strane dode k jednome kamenu koji stoji na tri druga kamena, okrene se desnim putem i dodje se do jedne sniježnice. Ide li se pak uz Počiteljsku dulibu kroz Smrčevu dolinu, te se okrene desno pod drugi vrh Visočice, nadje se na istok od njega Crna sniježnica. Kad se ide s počiteljske strane na Visočicu, pak se izadje na Rudinu, okrene se desno, prodje se izmedju dvije glavičice, nadje se plasina i na njoj bunar, na kome se ljeti blago pojti. — Vodene pećine, suve pećine i bezdani: U Pećinskom vrhu više Janića vrha ima dvije suve pećine. K njima se dolazi putem u Pjevačevu dragu. Ta jedna pećina duga je oko 40 m., a široka oko 20 m., te bi u nju moglo stati hiljadu ovaca. U toj pećini ima i golubova, a u nju se možeći do 40 m. daleko i čuje se, gdje voda prelama. U drugoj pećini otpada kamenje, stoga je u nju pogibeljnoći. — U Pećinski vrh k jugu ponire voda s Pjevačeve košanice i izvire u Janića pećini. Janića pećina ima uvijek vode, koja za poplava izbacuje pastrve po 4 kgr. teške. Ova pećina jako je duboka. Jedna pećina nalazi se nedaleko Čitluka na bari, t. z. Sička. Sičko vrelo izbjija iz kamena i ne presušuje. — U Počitelju je Drljića pećina pod glavicom kod kuće Drljića, kad se ide putem u Počiteljsku dulibu. U toj se pećini vidi još ostatak od kamenih pregrada. — Sva ova vrela, ponore i pećine istražiti će i napose prikazati. —

Dok sam još s Gjukanom u razgovoru bio, stade se magla oko Visočice ovdje ondje raskidati, a na jednom ukaza nam se divan alpinski pojav »halo«, poput duge, ali se posve ne razvi, jer brzo izčezen. Istom oko 8 sati razagnia se magla na sve strane. Velebit se pokaza u svojoj velebnosti, a pred nama

puknu veličanstveni izgled na Jadransko more, njegovo otoče i grad Zadar, a osobito na cijelu Liku — Krbavu i Gacku dolinu. Uznesene misli i rodoljubna čuvstva nadjoše oduška u krasnim riječima našega Danila Medića:

Velebit, care naših gora,
Ti si Olimp, ali grčki nijesi,
Jer u tebi ne stanuju bijesi;
Ti si dika Jadranskoga mora
I prastaro sjedište Hrvata,
Ova pjesma neka ti je plata.

Ne mogu ovdje reći, što se sve vidi s vrha Visočice, jer vidik ne bijaše posve čist i jasan. O tome drugom boljom prilikom. — Napisavši svoja imena na stanac-kamen, stadosmo se oko 9 sati s jutra spuštati s Visočice, okrenuvši na počiteljsku stranu. Najprije dodjosmo u Smrčevac (Smrčevu dolinu), za tim sadjosmo pokoske (strmo i na okući) pod Pijesak ispod Rudine, na Počiteljsku dulibu, te niza nju k Jankovu docu, gdje smo se odmorili. Od Jankova doca spustismo se k Paripovoj drazi, a odatle k Debeloj jeli ili birtiji. Tu su se negda odmarali nosioci vina i rakije, koji su išli iz Dalmacije preko Velebita u Počitelj i Čitluk. I to je bio kriomčarski put, kao i onaj iz Divosela preko Jandrine poljane. Od Debele jele sadjosmo k silnovitom i plitkom vrelu, zvano Vodica, u Počiteljskoj dulibi (kamo stigosmo u $\frac{1}{2}$ 12 sati prije podne). Napivši se i odmorivši se saletismo strmom nizbrdicom na podnožje Velebita, na ravan Sičku gdje nas je čekala napravljena sjenica, objed i kola za vožnju u Gospic. Kako su i Čitlučani za nas osjećali vidi se iz pozdrava, što smo ga našli na sjenici napisana: Živjeli na vrhu Velebita i zdravo k nama sašli u pustu ravnicu!

Od Sičke (nedaleko Čitluka), gdje smo objedovali, do Gospića ima oko 14 km, daljine ili $1\frac{1}{2}$ — 2 sata vožnje.

Cjelokupni trošak na nas 36 osoba iznašao je 60 for. — Siromašniji djaci dobili su sve besplatno, a imatniji za polovicu osobne cijene.

Napokon ću primjetiti, da bi se za sada put na Visočicu mogao time olakšati, da se barem oko jako strmih mjesta naprave zavojiti nogostupi, trupci i balvani da se uklone, grmlje i šikara, koja na putu smeta, da se posijeće i ukrči, na raspucima i varakljivim majestima se po drveću ili kamenju jasnim mastilom naprave putokazi, a najglavnije je, da se na Jandrinoj poljani (1130 m.) ili na Strugi (1410 m.) pak u Smrčevu docu podignu kake take kolibe za prenoćanje i nevrijeme. Od velikoga zamašaja bila bi meteorologiska postaja na Visočici.

Iz planinarske literature

Heinrich Harrer

SEDAM GODINA U TIBETU

(Heinrich Harrer: Seven Years in Tibet, Rupert Hurt-Davis, London, 1953, sa njemačkog preveo Richard Graves).

Autor knjige poznati je alpinista koji je 1936. god. bio član austrijske olimpijske smučarske reprezentacije, 1937. pobedio u slalomu na svjetskom studentском prvenstvu, 1938. godine učestvovao u prvenstvenom usponu na famoznu sjevernu stijenu Eigera, a 1939. najzad izabran za člana kombinirane njemačko-austrijske ekspedicije na Nanga-Parbat. Rat zatice ekspediciju u Indiji, te ih engleske vlasti interniraju. U svojoj knjizi Harrer opisuje kako je, poslije nekoliko neuspjelih pokušaja, najzad uspio da se prijateljem alpinistom Aufschneiderom pobjegne iz zarobljeničkog logora, i u želji da doper do japanskih linija u Kini, pošao na daleki put pješke preko Himalaje, kroz nepoznate predjele Tibeta u kojima još nijedan Evropljanin nije bio, krijući se i od samih tibetanaca koji mu nisu htjeli da dozvole ulaz u Tibet, pa sve do »zabranjenog grada« — Lase, u kome ova dva čovjeka ostaju sve do 1950. god., kada su se morali povući ispred kineske invazije.

Ono što daje vrijednost knjizi jest obilje materijala o životu i običajima naroda koji živi ispod planina o kojima smo toliko slušali i čitali. Tibet je dugo godina držao svoje granice strogo zatvorene za sve strance, a danas kada se na njima nalaze kineske trupe, ova knjiga dobija još veću vrijednost kao historijski dokumenat, zabilježen u posljednjem momentu o starom feudalnom Tibetu koji se zacijelo više neće vratiti.

Ma koliko čudno zvučalo u našim ušima veličanje slobode kod jednog Nijemca (kako autor sebe naziva, iako je iz Graza!) koji hita da se pridruži Japancima u borbu za Hitlerovu stvar, kao i tugovanje za propalim feudalnim režimom u Tibetu, kome autor na kraju knjige podliježe, moramo da se divimo lakoći stila kojom on veoma plastično i sa puno interesantnih detalja opisuje život u nomadskom šatoru i dvorcu »živog Bude« — Dalaj Lame, mnoge proslave, crkvene obrede, blagdane, život u manastirima i sam sistem državne uprave. Provevši sedam godina na »krovu svijeta«, autor je postao jedini evropljanin osim Engleza Charlesa Bela koji je uspio da se približi samom Dalaj Lami, i

sa njim čak i da se sprijatelji. Pokazujući fini smisao za poniranje u ljudsku dušu, autor nam oživotvoruje ove čudne zaostale ljude koje smo dosada vidjeli samo na slikama raznih himalajskih ekspedicija. Dok sam doživljaj — stradanja na putu od Indije do Lase, bez odijela i hrane, bez novca i oružja, pa čak i bez potrebnih dozvola za ulazak u Tibet, pješke zimi hiljadama kilometara, predstavlja nesvakidašnju avanturu, dотle način na koji je sve to opisano čini ovu knjigu vrlo interesantnom čak i za one koji nemaju nikakvog interesa za događaj iza Himalaja.

Ivan Stojanović

PLANINSKI VESTNIK Br. 1, 1954. god.

U novoj radnoj godini, izgled i oprema Planinskog Vestnika nije se uglavnom izmjenila, osim što je sada priložen svezka 1 foto-prilog i to u nešto slabijoj tehnići.

Međutim, već prvi članak poznatog P. Kunavera nagovještava jednu temu, koja je u godištu 1953. bila kao slučajno načaćena. Radi se o pitanju odgoja planinara, što je opet povezano sa planinarskim kućama i domovima. Zašto planinarimo? Kako uzgajamo nove planinare? Koja je svrha planinarskih društava? Ili: Gdje i zašto gradimo kuće i domove? Kako izgledaju naše kuće i naša skloništa te kome su namijenjena? Sve su to goruća pitanja, kojima će se morati prije ili kasnije pozabaviti pojedine planinarske organizacije. Značajno je, da je rasprava u tom pravcu otpočela baš u Sloveniji. Ipak su, dakle oni prvi uvidjeli razna odstupanja u planinarstvu, što samo govori o kvaliteti planinarstva na tom etničkom području. Osim Pavla Kunavera (»Poslije šezdesetgodišnjice — produbljenje«) progovorili su i alpinisti o tim problemima u »Pismu uredništvu«.

Mlakarovo djelo o razvoju i radu SPD-a nastavio je dr. J. Pretnar, koji obrađuje razdoblje od 1931. do 1945. t. j. od temeljite ideološke i organizacione reorganizacije SPD-a nastupom nove generacije ili t. zv. »opozicije«. U ovom broju prikazan je organizacioni rad, te gospodarska i gradevinarska djelatnost. O ostalim stvarima govoriće se u slijedećem broju.

Durmitorski masiv i put do njega opisuje ing. Pipan (»Poslije 20 godina ponovo u Durmitoru«). Mariborski alpinistički odsjek je u toj planini uredio logor uz Crno jezero. Proglašenjem tog pre-

djela nacionalnim parkom, znatno se otešalo postavljanje logora, dok su s druge strane bile blizba potrebne draštične mjere, da se sprijeći uništavanje prirode uslijed sve većeg priliva planinara, izletnika i raznih drugih ljubitelja logorskog života. Priložena je i oveća shematska karta durmitorskog masiva, koja je rađena prema Gušićevoj iz 1938 god., ali sa ucrtnim potrebnim ispravcima. O samim usponima u tom masivu ćemo u slijedećem broju.

»Po zaledenim jarugama Razora« pjesme Župančić i ujedno opisuje prvenstveni uspon u sjevernijem Razoru, kojeg je izveo u ožujku 1953. god. Brojan se sjeća Janeza Mraka koji je pao kao taoc 1942. god. Zajedno su izveli zimske uspone Njemačkim smjerom (Sjeverna triglavška stijena) i na Dolkovu Špicu.

Zaslужnom planinarskom radniku, pa i kod nas dobro poznatom po svom vodiču, dr. Arnoštu Brileju, posvetio je njegov prijatelj dr. Pretnar nekoliko riječi. Dr. Brilej umro je uslijed bolesti 20. listopada 1953.

Vrlo je dobar i zanimljiv opis izleta celjskih gimnazijalaca u Škocjansku jamu i u Črnu Prst kojeg je dao A. Zubuškovček.

Stručni značaj imaju članci »Od Ojstrice do Boskovca« (Fajgelj), »Vidici sa Storžiča« (Gams) i »Koruška u našoj topografiji« (Šašel).

Fotografski prilog izradio je Jaka Čop, a prikazuje spomenik dr. Kugyja u Trenti.

Time bi bio dan pregled prvog ovogodišnjeg broja Planinskog Vestnika.

M. Z.

PLANINSKI VESTNIK Br. 2 i 3, 1954. g.

U ovoj godini je u slovenskom »Planinskom Vestniku« izašlo nekoliko opsežnijih članaka, koji su svojim izlaženjem nastavili i u brojevima 2 i 3 tog mjeseca.

Opsežna kronika SPD-a, koju je započeo prof. J. Mlakar a nastavio dr. Jože Pretnar, uključujući u svom zadnjem nastavku Gorsku službu spasavanja, Gorske vodiče, penjanje i zimsku alpinistiku te kulturni rad. Naročito je potrebno napomenuti realno gledanje i ocjenu rada TK »Skale«, kao jednog pokretača strmog alpinizma u Sloveniji. Tu bi svakako morali dodati, da je baš osnivanje tog kluba dalo svoju pripomoć kod razvoja alpinizma u Hrvatskoj. Tako je svega 5 mjeseci nakon osnivanja Alpinističkog odjeljka u SPD-u osnovan Alpinistički odjel u HPD-u 3. ožujka 1953.

Ing. Pipan nastavlja opisivanje posjeta mariborskim alpinista Durmitoru. Naši alpinisti sa zanimanjem prate njihove penjačke ture, jer su sami izveli u tom masivu mnoge prvenstvene uspone. Također ih vrlo zanimaju najavljeni tehnički opisi izvedenih uspona.

Alpinista Blažej daje lijep i poučan opis svojih uspona u Vel. Britaniji. Upoznaje nas sa engleskim shvaćanjem alpinizma i njihovim načinom planinarenja. »Po planinskom području Ujedinjene Kraljevine« nije samo planinarski opis, već ujedno dobar putopis, koji sa brojnim sitnim crticama karakterizira ljudi i prilike u toj zemlji — kolijevci mnogih poznatih alpinista i nosioca ideje alpinizma uopće.

Fajgelj je također nastavio sa svojim stručnim člankom »Od Ojstarice do Boskovca«, koji je u trećem broju ujedno i završio. Time bi ujedno bio i završen pregled članaka, kojih izlaze u nastavcima kroz dva ili tri broja.

Dobro razrađen stručni članak o gradnji snježne zemunice — iglua — daje Kopač. Ujednc napominje, da se može pretpostaviti, da će taj oblik noćenja biti uskoro i kod nas primijenjen, računajući na razvoj našeg alpinizma, što je svakako vrlo vjerojatno.

Paralelu sa skijaškim likovima kod spusta i odgovarajućim načinima uspona povukao je Kump, promatrajući vrste gibanja kod spusta ili kod uspona. Sve je to dakako gledano okom turnog skijaša a ne natjecatelja.

Najčitaniji suradnik Planinskog Vestnika je svakako Stazika Černič. Sa svojim člancima i načinom njihovog prikazivanja pobudila je simpatije naših mlađih, a i starijih planinara. Tako i u ovom broju u »Stranicama iz Chamoniskog dnevnika« obraduje područje Mt. Blanca.

Jos. Wester u svojim planinarskim bilješkama sjetio se ovog puta ljubljanskog Starog grada, koji dominira nad cijelom Ljubljano.

Interesantne podatke, kako je organizirana ekspedicija na Mt. Everest zabilježio je Bučar pod naslovom »Major Charles Wylie o ekspediciji na Mt. Everest«. Predavač, poznat i zagrebačkoj publici po svom predavanju o osvajanju Mt. Everesta, dao je tom prilikom dragocjene tehničke podatke o organizaciji tog uspona.

U Sloveniji, a i kod nas poznat je dr. Henrik Tuma po svom pionirskom radu na polju alpinizma. Još više nego Slovenci možemo sebi predočiti mi, koji smo još i danas u toj fazi, na kolike poteškoće nailazimo kod probijanja ideje al-

pinizma. Stoga je potpuno razumljivo, da su po značajevima oprečne naravi Mlakara i Tume pristupale i na oprečne načine planinarstvu i alpinizmu. To tumači kćerka dr. Tome u svom članku osvrćući se na kronologiju prof. Mlakara, koji je obrađivao povijest slovenskog planinarstva.

Svakako moramo napomenuti i rubriku »Sa odborskih sjednica Upravnog odjela PZS«, u kojoj se stalno može pratiti rad i problematika planinara Slovenije.

U zadnjem broju dan je opširan prikaz »Naših planina«, koji uključuje brojeve 6 do 12 prošle godine. Pisan je stručno, a dobar dio posvećen je alpinizmu. Savim točna je konstatacija smjene generacije alpinista, i djelomičnog zastoja rada, samo se ne bi mogli složiti, da nove, mlade generacije, kod nas nema. Naprotiv, ona dolazi! Ona će se već u slijedećim brojevima predstaviti planinama-čitačima, koji će zatim moći ocijeniti njihov kulturni rad na polju alpinizma. Dužnost nam je također da upozorimo na neke grijješke u pisanju imena autora pojedinih članaka, (na pr. Vladimira Platnikova a trebalo bi biti Vladimira Plotnikov), što svakako ne predstavlja zamjerku kritici, već samo tehnički nedostatak. Nema sumnje da nam te kritike koriste, a ujedno nas upućuju na naša slabija mjesta, koja moramo nastojati da ojačamo, pa će nam sve sugestije u tom pravcu biti i nadalje dobrodoše.

M. Z.

STRANA IZDANJA

MEDUNARODNA UNIJA PLANINARSKIH ORGANIZACIJA (UIAA) izdala je bibliografski bulletin iz kojega donosimo i u ovom broju djela izašla na engleskom i njemačkom jeziku.

Uredništvo

SPEAKING OF SWITZERLAND

Evre & Spottiswoode. London. 1 vol. Ill. Souvenirs & impressions sur la Suisse BERG, Gösta, Gösta Jundquist, Artur Zettersten und Erik Graulund

FINDS OF SKIS FROM PREHISTORIC TIME

IN SWEDISH BOGS AND MARCHES Generalstabens Lithografiska Anstalts Förlag. Stockholm

Etude historique

ROWLAND, E. G.

HILL WALKING IN SNOWDONIA Camping & Open Air Press

Itinéraires et descriptions

- STYLES, Showell
THE MOUNTAINEER'S WEEK-END BOOK
Seeley Service
L'alpinisme dans ses divers aspects
TIRICH MIR
Hodder & Stoughton
Compte rendu de l'expédition norvégienne à l'Himalaya
WYATT, Colin
THE CALL OF THE MOUNTAINS Thames & Hudson. London
Ascensions en divers pays
OUVRAGES EN: Espagnol
Holländais
Slovène
- ATZINGER, A.
WANDERBUCH DURCH DAS STU-BAITAL
Wagnr'schen Univ. Buchhandl. Vienne
BEER, G. R. de
JOHN STRANGE. 1732-1779
Extr. de 'Notes and Records of the Royal Society of London'. Vol 9. Oct. 1951
Notes biographiques
BENUZZI, Felice
NO PICNIC ON MOUNT KENYA
WILLIAM KIMBER
Trad. de Tugue au Kénya'
MURRAY, W. H.
THE SCOTTISH HIMALAYAN EXPEDITION
J. M. Dent. London
L'expédition au Uja Tirche
SHIPTON, Eric
MOUNTAINS OF TARTARY
Hodder & Stoughton. London
Ascensions et souvenirs
TILMAN, H. W.
CHINA TO CHITRAL
Cambridge University Press
Explorations & ascensions
WALKER, J. Hubert
WALKING IN THE ALPS
Oliver & Boyd. London-Edinburgh.
Itinéraires et souvenirs
YOUNG, Geoffrey Winthrop
MOUNTAINS WITH A DIFFERENCE
Eyre & Spottiswoode. London
Souvenirs
BRACHFELD, F. Oliver
SIEVERS EN MERIDA
Direccion de Cultura de la Universidad de los Andes. Merida. No. 15-1951
Etude historique
KRAEMER, G.
OVERWINNAARS DER BERGE Scheltens & Giltay. Amsterdam
Souvenirs & ascensions
HECKMAIR, Anderl
TRIJE ZADNJI PROBLEMI ALP

Mladinska knjiga. Ljubljana, 1952.
 Les trois derniers problèmes des Alpes
VODIČI
 BEYELER, Otto & ANDERE
 SCHWEIZER WANDERBUCH. 7. St.
 Gallen
 Kümmel & Frey. Berne. Fr. 7,30
 BROCHEREL, Jules
 LE VAL D'AOSTE
 Bureau de Tourisme Aoste
 Itinéraires & descriptions
 DEVIES, Lucien & LALOUE, Maurice
 GUIDE DU MASSIF DES ECRINS
 2ed. Arthaud. Grenoble. 2 vol.
 ERB, Emil
 AUF WANDERWEGEN IM ZURCHER
 OBERLAND UND TOSSTAL
 Buchverl. Neue Zürcher Zeitung. Fr. 2,95
 HERRMANN, Dr. Ernst
 TAUERNHOHENWEG-FUHRER
 Gerlach & Wiedling. Vienne. 1952
 MARTINELLI, M. & FESSIA, E
 GUIDA DEI MONTI, SENTIERI E SE-
 GNAVIE DELL'ALTO ADIGE
 Bolzano. 2e ed.

SCHILD, Peter
 BERNER WANDERBUCH 9. Brienz See
 Kümmel & Frey. Berne Fr. 7,30
BURMESTER, Ernst
 KLEINER KARWENDEL FUHRER
 Rother. Munich. 1950
 Guide
DELAGO, Herman
 DOLOMITEN-WANDERBUCH
 Tyrolia Verl. Innsbruck Fr. 12.—
ESS, Jakob
 AUF WANDERWEGEN IM TESSIN
 Verl. Neue Zürcher Zeitung. Fr. 2,95
KURZ, Marcel
 GUIDE DES ALPES VALAISANNES
 Vol. III. Col du Théodule au Monte Moro
 Vol. IIIB. Strahlhorn au Simplon
 C. A. S. Zollikon-Zürich. Fr. 18,50
SCHEDALI, Hans
 BERNER WANDERBUCH 7. Bern-West
 Kümmel & Frey. Berne
DAS LESACHTAL
 Tiefenbacher. Luggau i. Lesachtal
 Kärnten
TIEFENBACHER, Thomas

VIJESTI

GODIŠNJA SKUPŠTINA PD »ŽELJEZNIČAR«

održana je 16. veljače o. g. u društvenim prostorijama Trnjanska c. 5b.

Mnogobrojne prisutne članove kao i izaslanike PSH drugove Dragu Mlača i druga Dragana Kleščića, te izaslanike ostalih planinarskih, željezničkih i fiskulturnih organizacija pozdravio je predsjednik društva drug ing. Josip Gruden

U radno predsjedništvo bili su izabrani Aleksandar Muić (kao voditelj), Vlado Redenšek i Josip Leskovšek.

Tajnik društva, drug Branko Kiralj, podnio je iscrpan tajnički izvještaj. Istakao je polet članova kod uređenja novih društvenih prostorija, kao i veliki utrošak materijalnih sredstava za popravljanje doma na Oštretu i podizanje škarpe. Statistički je prikazao brojno stanje članstva, izleta i učesnika na izletima, noćenja na Oštretu i t. d. Ukratko se osvrnuo i na rad propagandne sekcije (predavanja, filmovi, tečajevi, logorovanje, sudjelovanje u štampi, savjetovanje planinarskih željezničkih društava na Trebeviću i t. d.). Iz izvještaja markacione, alpinističke, špiljarske, omladinske i fotosekcije vidni su ne samo uspjesi

sekcija i pojedinaca, nego i nedostaci, grijeske u radu i slabosti. Istaknuto je markiranje Samoborskog i dijela Žumberačkog gorja, alpinistički početnički tečaj uspon na Mont Blanc, izdavanje »Speleologa« prvog špiljarskog časopisa u našoj zemlji, uspjesi omladinaca u fotosekciji i dr. Ekonomat raspolaže mnogim vrijednim rekvizitima. Financijska sredstva nažalost su slaba, a i Savez nije posvetio društvu dovoljno pažnje.

Nakon izvještaja nadzornog odbora razvila se diskusija, koja je obuhvatila mnoge interne društvene probleme, kao i opće planinarske. U diskusiji naročito su se istakli drugovi Kalić, Redenšek i Šafarik, iznoseći sasma otvoreno mišljenje o nedostacima u radu (pasivnost jednog dijela članstva slaba aktivnost propagandne sekcije, neuredno položenje sastanaka neozbiljnost nekih omladinaca i sl.).

Izaslanik PSH iznio je ukratko svoje dojmove, koje je stekao slušajući pojedine izvještaje. Napominje, da je uglavnom vrlo zadovoljan radom društva i veli da je točno, da je društvo dobilo pre malo novaca. Prihvata prijedlog družbe tajnika, da se planinari u planinama

pozdravljuju sa »Zdravo«. Osim toga apelira na planinare da budu čuvari šume i potiče, da novi odbor nastavi upornim radom.

Zatim drug Dragan Šafar predlaže da komisija za zaključke uvrsti slijedeće:

a) suradnja sa Savezom i ostalim društima;

b) češće posjećivanje Dinarskih planina;

c) čvrše okupljanje omladine;

d) uvodenje planinarskog pozdrava itd.

Nakon primjedaba još nekolicine članova drug Dragan Šafar u ime kandidacione komisije predlaže za predsjednika ing. Josipa Grudena (što je jednoglasnim odobravanjem prihvaćeno), a za ostale odbornike Aleksandra Mujića, Branka Kiralja, Đurđiku Vognar, Mašu Fristacky, Danijela Vognara, Rudolfa Tomaševića, Zorku Zubović, Slavku Marjanca, Ivana Polgara, Krešu Frankića, Adolfa Frančekija Tomislava Kopečnija, Franju Brlekovića, Petra Armaninija, Josipa Leskovšeka, Gordana Vukelić, Mirka Malaze, Dragana Šafara, za sud časti Ivu Kaliću, te u nadzorni odbor Đuku Horčiću, Veru Mondekar i Josipa Špoljara.

Nakon toga predsjednik, drug ing. Gruden poziva članstvo, da svojim radom na području planinarstva što dostojnije proslavi 80-godišnjicu planinarstva u Hrvatskoj. Drug Stjepan Tomašević čita plan rada i finansijski plan za 1954. godinu.

Drug Aleksandar Mujić završio tok ove skupštine apelom, da se pošalju brzjavni pozdravi počasnom predsjedniku PSH dr. V. Bakariću, predsjedniku PSH drugu Fr. Masnecu i Planinarskom savezu FNRJ, te sažalnica PD Sarajevu, koje je zadesila nesreća s domom na Trebeviću.

Nakon toga članovi su se još dugo zadržali u nevezanom razgovoru.

Z. Z.

SA PLENUMA ŽELJEZNIČKIH PLANINARSKIH DRUŠTAVA

U cilju propagiranja planinarstva među željezničarima i tjesnije suradnje između željezničkih planinarskih društava održano je već u ljetu 1952. njihovo prvo savjetovanje u Slavonskom Brodu. Za mjesto drugog savjetovanja izabrano je Sarajevo, gdje su se delegati pojedinih društava sastali na Trebeviću 2. siječnja o. g. Prisustvovali su delegati željezničkih planinarskih društava iz Zagreba, Sarajeva, Beograda, Novog Sada i Smedereva, dok se nisu odazvala društva iz Ljubljane, Niša, Kruševca i Indije.

Delegati pojedinih društava čitali su izvještaje o stanju unutar društava. Delegat PDŽ Zagreb iznio je poteskoće oko osposobljenja doma na Oštrcu, dizanja podzida i uređenju novih društvenih prostorija. Spomenuo je da je osnovana putna blagajna i da je rad u pojedinim sekcijama krenuo nabolje.

Delegat **PDŽ Beograd** istakao je, da im je najveći problem u završavanju doma pod Kablarom (Ovčar banja). Uredene su ne samo prostorije, nego čak i klub, a na sastanke dolazi i po 60 članova. Od ukupnog broja članova tek 1/3 otpada na željezničare, te se zato nastoji povećati priliv željezničara. S Planinarskim savezom stoe u tijesnoj suradnji i dobivaju pomoć od svih planinarskih društava željezničara. Delegat se u ime društva obavezuje, da će propagandni planinarski materijal, koji budu ostala društva dostavljala, stalno uvrštavati u željezničke listove »Transport« i »Lokomotiva«. Ove godine će izvidjeti, koji su uvjeti za učlanjenje u USIK (medunarodno udruženje željezničkih sprotskih društava). Predlaže, da se bar dva puta godišnje organiziraju međudruštveni izleti i da se prilikom 80-godišnjice planinarstva u Hrvatskoj održi slet planinara željezničara.

Delegat **PDŽ Smederevo** iznosi da društvo ima malo članova i nema stalnih prostorija. Druga sportska društva ih zasjenjuju. Predlaže dobivanje bar nekih povlastica, što svi prisutni jednoglasno prihvataju.

Slaba aktivnost je i u **PDŽ Novi Sad**, gdje je tek oko 20 aktivnih članova, a također nemaju ni društvenih prostorija. Uslijed teškog prijevoza i malih materijalnih sredstava nisu mogli popravljeni vagon postaviti na Popovici (služio bi kao sklonište). Da se to stanje sredi, traži zajednički prijedlog i zaključke.

Stanje **PDŽ Sarajevo** je ipak bolje od ostalih. Lijep je broj aktivnih članova, prostorije su pristojne i prostrane. Najviše pomoći je pružilo željezničko gradevinjsko poduzeće, kao i počasni predsjednik Gjuro Pucar Stari, koji planinare uvejek rado prima. Najveća im je briga održavanje domova na Trebeviću i Romaniji. Planinarski savez pružao je ranije izvjesnu pomoć, ali je sada s tim prestao. Predlaže se, da bi pri izboru odbora u Planinarski savez trebalo izabratи jednako aktivne planinare iz svih društava.

Zatim se govorilo o važnosti odgajanja omladine, te kako bi odbori za prosvjetu trebali osigurati potrebna sredstva za na-

bavljanje inventarske planinarske opreme. Nadalje iznosi, da bi bilo potrebno, da su planinarska željeznička društva međusobno uvijek bar pismeno ili telefonskom vezom u kontakt.

Nakon završenog plenuma, predstavnici društava proveli su dan u ugodnom drugarskom razgovoru i raspoloženju, i 3. siječnja razišli se svojim kućama.

Z. Z.

AVČINOVE DEREZE NA HIMALAJI*

Ove godine spremi se nekoliko alpinističkih ekspedicija u područje Himalaje, a među njima također »Deutsch-österreichische Himalaya-Karakorum Expedition 1954« iz Münchena i »Österreichische Himalaya-Gesellschaft« iz Beča. U tim ekspedicijama sudjelovat će nekoliko alpinista svjetskog glasa kao Aschenbrenner, Anderl, Heckmair, Rebitsch i drugi.

Vodstva tih ekspedicija obratila su se Planinskoj zvezi Slovenije i zamolila, da im nabavi dereze tipa Univerzal, jer su se uvjerili, da su te dereze najpodesnije i najbolje za takvu vrstu alpinističkih zadataka. Te dereze su djelo, odnosno izum našeg poznatog alpiniste dr. ing. Franca Avčina, a izraduje ih domaće poduzeće »Utenzilija« u Ljubljani samo iz domaćeg materijala.

Planinarski savez Slovenije odlučio je, da moralno i materijalno skromno potpomogne spomenute himalajske ekspedicije i zato je svakome učesniku darovao po jedan par Univerzal-dereza. Radnički kolektiv poduzeća »Utenzilija«, koji je potpuno shvatio gest naših planinara, dao je te dereze Planinskom savezu Slovenije sa znatnim popustom, a ujedno je posve besplatno poklonio slovenskoj Gorskoj službi spasavanja još pet pari kompletnih dereza. Za tim lijevim gestom nije htio zaostati ni radnički kolektiv tvornice Induplati-Jarše, te su besplatno darovali PZS potrebitno platno za izradu zaštitnih vrećica za te dereze.

(»Slov. poročevalec«, Ljubljana,
14. III .1954.)

ZANIMLJIVOSTI IZ INOZEMSTVA SKIJANJE NA ETNI

Prirodno i razumljivo je, da skijaši u proljeće primorani bježe pred suncem u visoke planine, gdje još nalaze snijeg za skijanje. Tako je to kod nas i u drugim zemljama.

Naši skijaši povlače se u proljeće na Jahorinu, na Komnu, na Šar-planinu,

Austrijanci na glečere Tirola i Vorarlberga, Talijani u Cortina d'Ampezzo ili pod glečere Cavedale i Ortlera itd. Ukratko onamo gdje je moguće skijanje još u ožujku, travnju pa i kasnije. Sve to nije ni čudno ni neobično.

Ali ćete se začuditi, kad Vam rekнемo da Sicilijanci ni u proljeću ne moraju napustiti svoj mediteranski otok sa subtropskom klimom i vegetacijom radi proljetnog skijanja, nego tamo skijaju sve do travnja mjeseca — i to na najvišem vulkanu evropskog kopna Etni, koje se krater u visini od 3274 m dimi i suklja plamen, a s njegovih se pobočnih kratera povremeno cijedi užarena lava sve do u more (kao 1929 godine).

Pa ipak je tako. Etna je unazad 2—3 godine postala omiljena skijaška planina. Dok je uz more na podnožju, u gradu Catania već sezona za kupanje, dотле se istovremeno na stotine turista skijaša penje prema skijaškoj bazi u području kratera Etne, do planinarskog doma Rifugio Sapienza, do kojega se može stići za svega 3—4 sata s morske obale.

Sve do polovice mjeseca travnja Etna je živahni skijaški kraj — poput onih u Alpama —, koji privlači ne samo domaće Sicilijance nego i strance Austrijance, Nijemce i druge.

Svakako je Etna — dosada samo turistička — postala sada i skijaška internacionalna senzacija, koja pruža mogućnost skijanja u visinama iznad 2000 m na životnom vulkanu prekrivenom snijegom, iznad kojega nekoliko stotina metara više suklja vrući dim i oganj, dok su padine posute narančama, vinogradima i maslinicima do 1000 m nad morem, gustim kestenovim gajevima do 1400 m, a borovi i breze uspijevaju i do 2000 m visine.

Kad se car Hadrijan 130. godine naše ere uspeo na Etnu da se divi fantastičnom izlazu sunca zaciјelo nije slutio, da će snežne padine »brda koje riga oganj« za 2000 godina biti stjecište skijaša slično onima u visokim ledenim Alpama.

Etna — skijaška planina zvuči doduše neobično, ali baš to je neosporno i privlačivo. Zato, ako se spremate na Siciliju kojom zgodom, ponesite svakako i skije sa sobom.

(Preradio iz Les Alpes VI/85—1953.)

M. Fl.

ALPINIZAM U SSSR

Prvi tragovi alpinizma u Rusiji pojavljuju se u 1880. godini, kada je u Tiflisu osnovan Kavkaski alpinistički klub. Iza toga 1890. godine osnovan je u Odesi

Krimski alpinistički klub, koji je kasnije u 1905. godini reorganiziran u Krimski Gorni Klub.

I pored svog skućenog rada klub je izdavao časopis *Zapiski* do 1894. godine kao godišnjak, a od 1895. god. dalje kao mjesecišnik. Taj klub je bio malo poznat u inostranstvu i postojao je do 1917. godine.

U novom državnom i društvenom potreku u SSSR je godine 1928. osnovano Proletersko udruženje ruskih turista s posebnom planinarskom sekcijom, koja predstavlja početnu etapu današnje planinarske organizacije.

Od tada se alpinizam u SSSR snažno razvijao zahvaljujući izdašnoj potpori od strane vlade, koja pored ostalih fiskulturnih disciplina i alpinizam smatra jednako korisnim za formiranje zdravih mladih kadrova i za odgoj boljeg suvremenog tipa čovjeka.

Premda podacima, koji stoje na raspolaganju, u SSSR-u ima oko 120.000 aktivnih alpinista, koji su klasificirani prema svojim teoretskim i praktičkim sposobnostima.

Najviši stepen kvalifikacije, naziv: Alpiniste SSSR 1. stupnja nosi danas — prema podacima — oko 12.000 osoba.

Uvjeti za postizavanje ovog naslova su slijedeći:

Opća športska legitimacija 1. stupnja, dokaz o usponu na vrh viši od 5.600 m i poznavanje općih pravila i disciplina alpinizma, spasavanja, materijala i topografije.

Slijedeći stupanj kvalifikacije jest naziv: Alpinista SSSR-a 2. stupnja.

Kandidat mora dokazati najmanje trogodišnji rad kao alpinistički »monitor«-vježbač i mora imati 2 uspona na vrhove preko 6.500 m.

Ovaj stupanj kvalifikacije postiglo je oko 50 alpinista.

Postoji još jedna viša kategorija, koja daje pravo na naslov »majstora alpinizma«, kojih imade oko 60.

Konačno, alpinisti koji su se istaknuli posebnim zaslugama za razvitak sovjetskog alpinizma primaju počasni naslov »zaslužnog majstora alpinizma«.

Takvih zasad ima svega 13.

Alpinizam se u SSSR smatra takmičarskom disciplinom kao i svaki drugi sport i stoji pod nadzorom Narodnog instituta za fizički odgoj i sport.

Vlada daje znatne svote za alpinizam, naročito za financiranje alpinističkih treninga vježbi alpinista članova profesionalnih udruženja.

Praktično vršenje alpinizma podređeno je i nekim pravilima i propisima. Tako,

primjerice, alpinisti prije poduzetog uspona moraju od nadležnih vlasti ishoditi odgovarajuće odobrenje, koje se daje ili uskraćuje prema sposobnosti i opremi odnosno materijalu kojim u tu svrhu raspolažu.

Od vremena do vremena se organiziraju alpinistička natjecanja pod imenom »Alpinida«. Nažalost o tome nemamo potanjih obavijesti.

Jednako se alpinizam u SSSR-u i teoretski i znanstveno obrađuje; tako je u okviru stručne literature poznato kao vrlo zanimivo djelo Abolakovljeva: Tehnički progres alpinizma, izdato 1947. godine.

Djelomično preveo iz Rivista mensile CA I I-II (1953)

M. Fl.

PLANINARSKE DEFINICIJE

Švicarski planinarski mjesecnik »Les Alpes« prenio je iz holandskog jubilarnog lista povodom 50. godišnjice nizozemskog planinarskog društva izvadak iz šaljivog planinarskog rječnika.

Definicije pojedinih pojmoveva i predmeta duhovite su i tako općenite, da se s malo ispravaka i nadopuna mogu primjeniti na planinarstvo bilo koje zemlje, pa ih zato ovdje iznosimo pred vas, da i sami prosudite, koliko su i točne dakako sa bavnjivog planinarskog gledišta.

Nabrojiti ćemo ovdje kojih dvadesetak definicija.

Površina zemaljske kugle, kojoj pridajemo neku vrijednost, može se podijeliti na ravnicu, brežuljke (humke) i na bregove (gore).

Ravnice karakteriziraju prostrani horizonti, blato ili prašina i po neka crkva. One služe za ratne operacije i druge manifestacije.

Za brežuljke (humke) je karakteristično što nemaju nikakvog karakterističnog znaka. Oni ne služe posebnoj svrsi, osim možda zaljubljenima.

Gore su prirodne zapreke, koje osim radi tunela postoje i za planinare.

Dalje se objašnjuju pojedini pojmovi i to:

Alpinista. Njegova karakteristika jest, što se u mnogome razlikuje od normalnog čovjeka — vrste homo sapiens. On — planinar se budi i ustaje, kad drugi lijevaju spavati, ljeti nosi najtoplijе odijelo, najpažljivije izbjegava prohodne i redovne putove. Za njega pravac nije najkratča veza između dviju točaka. Neobično voli hodati na sve četiri. Najdulje se zadržava na najneugodnijim mjestima.

Svoj godišnji odmor koristi, da se što više izmori. Svoju prtljacu nosi preko brda umjesto da je šalje željeznicom. Najradije prenoće tamo, gdje je spavanje nemoguće. U pravilu bježi od ljudi, ali se užetom veže na čovjeka. Njegov cilj leži uvijek na po puta.

Cepin, štap s naslonom, služi da ga nosimo pod pazuhom, nadalje za otvaranje konzerva, zatim kao sredstvo uvjerenja, koje ulijeva strahopštovanje — više straha nego poštovanja — i osim toga smeta kod penjanja. Ima ljudi, koji s cepinom prave stepenice u ledu.

Cuturica, najugodnije se nosi i najbolje pada u oči kad je prazna.

Dereze, ako se nose na ruksaku (naprtnjači), blago su automatsko sredstvo osobito korisno u gužvi na kolodvoru i u vagonu.

Domovi i skloništa služe prvenstveno kao baza opskrbniku, a inače se u njima može dobiti i čaj. Većinom se u domovima može prenoći, a ponekad iznimno i spavati.

Dolina jest izdubina između dva brijege. U dolinama se obično odmaraju planinari prije uspona gore, a lavine nakon što su stigle dolje.

Glečeri se ističu raspuklinama; što su te raspukline manje primjetljive to je glečer interesantniji i privlačniji.

Gojzerice znače bol i muku, za noge dok su nove, a za džep i srce kad su već stare.

Greben pruža više mogućnosti od stijene (vidi niže), jer se može survati na dvije strane. Medutim grebene — osobito pogranične — nadziru straže, sigurnosne straže. Kao pred stražom tako i pred grebenom valja biti oprezan, jer s obima ćeš lakše izaći na kraj lukavošću i vještinom nego silom.

Hlače planinarske, kao i svake druge služe za zaštitu sjedalice. Ipak se ne preporučuje zaštićivanje tog plemenitog dijela tijela hlačama pri klizanju niz pećinu sjedeći.

Kamin pravi odlikuje se time što ima pre malo oprimaka i uporišta, a pre više glatkih stijena. Neki planinari, kad se uspinju kamonom pokušavaju svim silama brijege raskoliti, razmaknuti. Čini se ipak, da to još nikome nije uspjelo.

Kompas, visinomjer i zemljovidne karte koristimo u pravilu kad zalutamo. Korištenje ovih onda obično uzrokuje još veću dezorientaciju.

Lampe i laterne u mrkloj noći povećavaju mogućnost spoticanja i na ravnom i glatkom terenu. Najpraktičnije

jest smjestiti ih u ruksak (naprtnjaču) po mogućnosti tudi.

Ljubav prema planinama jest realizacija osjećaja, koji se očituju različito. Sad odozdo — sad odozgo. Kao kod svake ljubavi i ovdje je dakako mjerilo srce. Pri tom nije odlučno vladanje nego odnošaj, ne djela nego privrženost i vjernost — u planinama.

Ruksak ili naprtnjača omogućuje i olakšava nam pognuto držanje, koje karakterizira i doliči skromnosti planinara.

Stijene ili pećine služe kao potporni vrhovima i dobrim planinarima. Stijene su uvijek strmije prema dolje nego prema gore.

Uže služi za učvršćivanje i vezanje mnogih stvari kao šatora, žaluzina na planinarskim kućama u slučaju vjetra, a ponекad i penjača. Često se uže i samo zomči oko kakvoga klina, šiljka kamena ili pećine, pa i planinara. Ovo posljednje uvijek je bolje prepustiti svom drugu. Penjačko uže pokazuje svoj karakter, kad je mokro. Tom se prilikom ujedno i odlično ispoljuje i vlastiti i tvojih drugova karakter.

Vodič planinarski je čovjek koji bez vodiča hoda po planinama, nosi zeleni šešir sa značkama, obično je dobrodušan i bez novaca, podržava ravnotežu drugih uz naplatu, ima zdrava pluća i noću obično hrće — kad spava.

Vrh brijege postoji radi toga, da se lakše razlikuje uspon od silaza, a služi za smještaj upisne knjige i eventualno štampiljke.

Zlo vrijeme, kažu, je neprijatelj planinara. To nije točno, pravi neprijatelj je budilica. Zlo vrijeme je neprijatelj samo u slučaju, kad nastupi nakon budilice.

(Prerađeni i nadopunjeni prijevod iz
»Les Alpes« I/20-1953)

M. Fl.

